

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2011. gada 19. oktobrī

lietā Nr. 2010-71-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Aija Branta, Kristīne Krūma, Uldis Ķinis un Sanita Osipova,

pēc Luksemburgas Lielhercogistē reģistrēto sabiedrību: komandītsabiedrības „Amber Trust S.C.A. SICAF-SIF”, investīciju sabiedrības ar mainīgu kapitālu „DCF FUND” un atklātās investīciju sabiedrības „East Capital (LUX)”, Kaimanu salās reģistrēto ar nodokļiem neapliekamo sabiedrību ar ierobežotu atbildību „Firebird Republics Fund, Ltd”, „Firebird New Russia Fund, Ltd” un „Firebird Avrora Fund, Ltd”, kā arī Zviedrijas Karalistē reģistrētās privātās sabiedrības ar ierobežotu atbildību „East Capital Asset Management Aktiebolag” (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēji) konstitucionālās sūdzības,

piedaloties Pieteikuma iesniedzēju pārstāvjiem zvērinātam advokātam Viktoram Tihonovam un zvērinātam advokātam Aivaram Lošmanim

un institūcijas, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeimas – pārstāvim zvērinātam advokātam Mārtiņam Paparinskim,

ar tiesas sēdes sekretāri Līvu Rozentāli,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu un 17. panta pirmās daļas 11. punktu,

Rīgā 2011. gada 6. septembrī un 20. septembrī atklātā tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Kredītiestāžu likuma 59.⁵ panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Kredītiestāžu likums tika pieņemts 1995. gada 5. oktobrī. Atbilstoši šā likuma 1. panta 1. punktam ar terminu „kredītiestāde” saprotama „kapitālsabiedrība, kas pieņem noguldījumus un citus atmaksājamus līdzekļus no neierobežota klientu loka, savā vārdā izsniedz kredītus un sniedz citus finanšu pakalpojumus”. Saskaņā ar minētā likuma 3. panta otro daļu „Latvijas Republikā kredītiestādi drīkst dibināt tikai kā akciju sabiedrību”. Kredītiestāžu likuma 4. panta otrā daļa paredz, ka „kredītiestādes dibināšanu, darbību, reorganizēšanu un likvidēšanu regulē šis likums, Komerclikums, Finanšu instrumentu tirgus likums un citi likumi, ievērojot tos noteikumus, kas ietverti šajā likumā”. Līdz 2009. gada februārim Kredītiestāžu likums neregulēja jautājumus, kas saistīti ar kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanu.

1.1. Komerclikums tika pieņemts 2000. gada 13. aprīlī un stājās spēkā 2002. gada 1. janvārī. Tā XIII sadaļa „Akciju sabiedrība” satur 2. nodaļu „Pamatkapitāla palielināšana un samazināšana”, kurā citastarp ietverts 249. pants „Tiesības palielināt vai samazināt pamatkapitālu” un 251. pants „Akcionāra pirmtiesības”.

Attiecībā uz kārtību, kādā palielināms pamatkapitāls, Komerclikuma 249. panta pirmā daļa sākotnēji paredzēja: „Pamatkapitālu drīkst palielināt vai samazināt, tikai pamatojoties uz akcionāru sapulces lēmumu, ar kuru apstiprina pamatkapitāla palielināšanas vai samazināšanas noteikumus un izdara grozījumus sabiedrības statūtos.”

Ar 2008. gada 24. aprīļa un 18. decembra likumiem „Grozījumi Komerclikumā” Komerclikuma 249. pantā tika ieviestas izmaiņas, kuru rezultātā no 2009. gada 21. janvāra Komerclikuma 249. panta pirmā un ceturta daļa ir spēkā šādā redakcijā:

„(1) Pamatkapitālu drīkst palielināt vai samazināt, tikai pamatojoties uz akcionāru sapulces lēmumu, ar kuru apstiprina pamatkapitāla palielināšanas vai samazināšanas noteikumus un izdara grozījumus sabiedrības statūtos, izņemot šā panta ceturtajā daļā minēto gadījumu. [..]

(4) Statūtos var noteikt pilnvarojumu valdei uz laiku līdz pieciem gadiem palielināt pamatkapitālu statūtos vai akcionāru sapulces noteiktajā apmērā,

nepārsniedzot 30 procentus no sabiedrības pamatkapitāla pilnvarojuma spēkā stāšanās brīdī. Valdes pilnvarojums palielināt pamatkapitālu neattiecas uz pamatkapitāla palielināšanu šā likuma 254.pantā minētajā gadījumā.”

Komerclikuma 254. pants regulē pamatkapitāla palielināšanu ar īpašu mērķi.

Attiecībā uz līdzšinējā akcionāra pirtiesībām pamatkapitāla palielināšanas gadījumā iegādāties jaunās emisijas akcijas (turpmāk – akcionāru pirtiesības) Komerclikuma 251. panta pirmā un trešā daļa (2002. gada 14. februāra likuma redakcijā) nosaka:

„(1) Pamatkapitāla palielināšanas gadījumā līdzšinējam akcionāram ir pirtiesības iegādāties jaunās emisijas akcijas proporcionāli viņam jau piederošo akciju nominālvērtību summai. [..]

(3) Ja kāds no akcionāriem noteiktajā termiņā neizmanto savas pirtiesības, attiecīgās jaunās emisijas akcijas pamatkapitāla palielināšanas noteikumos paredzētajā kārtībā piedāvājamās parakstīšanai tiem līdzšinējiem akcionāriem, kuri izmantojuši pirtiesības.”

1.2. 2008. gada septembra beigās akciju sabiedrība „Parex banka” (turpmāk – Parex banka) pēc aktīvu apjoma bija otra lielākā banka Latvijā un tās aktīvi veidoja 13,8 procentus no kopējiem Latvijas banku sektora aktīviem. 2008. gada oktobrī no Parex bankas sāka paātrināti aizplūst noguldījumi un tās kapitāla pietiekamība noslīdēja zem nepieciešamā minimuma, turpinot strauji pasliktināties. 2008. gada novembra sākumā Finanšu un kapitāla tirgus komisija (turpmāk arī – FKTK), Finanšu ministrija (turpmāk – FM) un Latvijas Banka (turpmāk arī – LB) secināja, ka bez valsts atbalsta Parex bankai draud tūlītēja maksātnespēja. 2008. gada 4. novembrī Valsts kancelejā tika saņemts Parex bankas vairākuma akcionāru V. Kargina un V. Krasovicka iesniegums ar lūgumu sniegt Parex bankai valsts atbalstu, un Ministru kabineta (turpmāk arī – MK) sēdē tika konceptuāli atbalstīta attiecīgas vienošanās noslēgšana. 2008. gada 10. novembrī tika parakstīts ieguldījuma līgums starp valsts akciju sabiedrību „Latvijas Hipotēku un zemes banka” (turpmāk – LHZB), Parex banku, Latvijas Republiku un Parex bankas akcionāriem V. Karginu un V. Krasovicki (turpmāk – bijušie vairākuma akcionāri) par 51 procenta Parex bankas akciju pārdošanu LHZB par diviem latiem. Atbilstoši šim līgumam akciju pirkums tika atlikts ar vairākiem nosacījumiem, tostarp ar tādu nosacījumu, ka Eiropas Komisija

(turpmāk – EK) atļauj sniegt valsts atbalstu (*sk. informatīvo materiālu „Parex bankas pārņemšana un restrukturizācija” lietas materiālu 2. sēj. 172.–192. lpp.*).

2008. gada 24. novembrī EK pieņēma lēmumu, kurā secināja, ka minētais pirkums nav uzskatāms par palīdzību bijušajiem vairākuma akcionāriem un Parex bankai paredzētie valsts atbalsta pasākumi nav pretrunā ar Eiropas Savienības (turpmāk – ES) kopējo tirgu, un nolēma neiebilst pret tiem (*sk. EK lēmumu lietā NN 68/2008 „Valsts atbalsta pasākumi attiecībā uz AS Parex banka”, ES Oficiālais Vēstnesis C 147, 2009. gada 27. jūnijs, 1. lpp., vai http://ec.europa.eu/eu_law/state_aids/comp-2008/nn068-08.pdf*).

2008. gada 3. decembrī MK nolēma iegādāties visas bijušajiem Parex bankas vairākuma akcionāriem piederošās akcijas par kopējo pirkuma summu – divi latī. Tika parakstīta attiecīga vienošanās, kuras rezultātā LHZB īpašumā pārgāja visas bijušajiem vairākuma akcionāriem piederējušās akcijas, kas veidoja 84,83 procentus no Parex bankas akcijām. Atlikušie 15,7 procenti akciju palika līdzšinējo mazākuma akcionāru īpašumā.

2008. gada 15. decembrī MK nolēma palielināt līdzdalību Parex bankā, iegādājoties bankai „Svenska Handelsbanken AB” piederošās Parex bankas akcijas par 1 eiro centu. Šā darījuma rezultātā LHZB līdzdalība Parex bankā tika palielināta līdz 85,15 procentiem (*sk. informatīvo materiālu „Parex bankas pārņemšana un restrukturizācija” lietas materiālu 2. sēj. 172.–192. lpp.*).

2008. gada 18. decembrī Saeima pieņēma Banku pārņemšanas likumu, kas tika izsludināts 2008. gada 30. decembrī un stājās spēkā nākamajā dienā pēc tā izsludināšanas. Banku pārņemšanas likuma 3. panta otrā daļa paredz, ka bankas pārņemšana pieļaujama uz līguma pamata (labprātīga pārņemšana) vai pret taisnīgu atlīdzību uz atsevišķa likuma pamata (piespiedu pārņemšana).

2008. gada 19. decembrī notika Parex bankas akcionāru ārkārtas sapulce, kurā tika atsaukti līdzšinējie un ievēlēti jauni bankas padomes locekļi. Kandidātu izvirzīšanas procesā Pieteikuma iesniedzēji, ņemot vērā, ka to kapitāls pārsniedza 5 procentus no pamatkapitāla, izmantoja savas tiesības kopīgi izvirzīt kandidātu bankas padomes locekļa amatam. Šis kandidāts netika ievēlēts (*sk. Parex bankas 2008. gada 19. decembra ārkārtas akcionāru sapulces protokolu lietas materiālu 1. sēj. 103.–108. lpp.*).

2009. gada 11. februārī EK izteica nožēlu, ka Latvija īstenojusi izmaiņas atbalsta pasākumos, neievērojot Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 88. panta trešo daļu, taču secināja, ka šie pasākumi ir saderīgi ar kopējo tirgu, un nolēma

necelt iebildumus pret tiem (*sk. EK 2009. gada 11. februāra lēmumu lietā NN 3/2009 „Grozījumi valsts atbalsta pasākumos attiecībā uz AS Parex banka”, ES Oficiālais Vēstnesis C 147, 2009. gada 27. jūnijs, 2.–3. lpp., vai http://ec.europa.eu/eu_law/state_aids/comp-2009/nn003-09-en.pdf).*

1.3. 2009. gada 29. janvārī Saeima otrajā lasījumā pieņēma likumprojektu Nr. 963/Lp9 „Grozījumi Kredītiestāžu likumā” (turpmāk – Likumprojekts Nr. 963), nosakot 2009. gada 11. februārī par priekšlikumu iesniegšanas termiņu šā likumprojekta trešajam lasījumam. Par šo likumprojektu atbildīgā komisija bija Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija (turpmāk arī – Budžeta komisija). 2009. gada 16. februārī FM Budžeta komisijai adresētajā vēstulē Nr. 7-4/127 iesniedza vairākus priekšlikumus minētajam likumprojektam, tostarp arī priekšlikumu papildināt Kredītiestāžu likumu ar 59.⁵ pantu, lūdzot to izteikt kā atbildīgās komisijas priekšlikumu. Šis priekšlikums Budžeta komisijas 2009. gada 17. februāra sēdē, sagatavojot likumprojektu Nr. 963 trešajam lasījumam, tika iestrādāts šajā likumprojektā kā atbildīgās komisijas priekšlikums.

1.4. 2009. gada 16. februārī un 17. februārī MK izskatīja jautājumu par Parex banku, citastarp nolemjot atbalstīt Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu un uzdodot FM sagatavot un iesniegt MK nepieciešamos dokumentu projektus, lai līdz gada pārskata apstiprināšanai pamatkapitāls tiktu palielināts (*sk. MK 2009. gada 16. februāra sēdes protokola Nr. 12 1. § 10. punktu lietas materiālu 3. sēj. 93. lpp. un 2009. gada 17. februāra sēdes protokola Nr. 13 63. § 4. punktu lietas materiālu 3. sēj. 92. lpp.*).

2009. gada 24. februārī MK izskatīja jautājumu par Parex banku, citastarp uzdodot akciju sabiedrībai „Privatizācijas aģentūra” (turpmāk – Privatizācijas aģentūra) pārņemt no LHZB 85,15 procentus Parex bankas akciju, kā arī pieņēma zināšanai sniegto informāciju par sarunām ar Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banku (turpmāk – ERAB) un tās izvirzītajiem nosacījumiem iesaistei Parex bankas pamatkapitāla palielināšanā (*sk. MK 2009. gada 24. februāra sēdes protokola Nr. 14 1. § 4.–5. punktu lietas materiālu 3. sēj. 69. lpp.*).

1.5. 2009. gada 26. februārī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Kredītiestāžu likumā”, tas tika izsludināts 2009. gada 11. martā un stājās spēkā 2009. gada 25. martā. Līdz ar to Kredītiestāžu likuma 59.⁵ pants (turpmāk arī – apstrīdētā norma) nosaka:

„(1) Ja Ministru kabinets pēc kredītiestādes valdes lūguma ir pieņēmis lēmumu par valsts būtiskas līdzdalības iegūšanu vai palielināšanu kredītiestādē, kredītiestādes padome ir tiesīga, nesaucot akcionāru sapulci, akcionāru sapulces vārdā pieņemt lēmumu par kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanu un apstiprināt pamatkapitāla palielināšanas noteikumus.

(2) Šā panta pirmajā daļā minētajos gadījumos līdzšinējiem kredītiestādes akcionāriem nav pirmtiesību iegādāties jaunās emisijas akcijas.

(3) Palielinot pamatkapitālu šā panta pirmajā daļā minētajā gadījumā, grozījumus kredītiestādes statūtos izdara padome. Ja pamatkapitāla palielināšanas noteikumos paredzētajā termiņā nav apmaksāta visu jaunās emisijas akciju nominālvērtība, pamatkapitāla palielināšana uzskatāma par nenotikušu un statūtos izdarītie grozījumi zaudē spēku no to apstiprināšanas brīža.”

1.6. Atbilstoši apstrīdētajai normai tika vairākkārt palielināts Parex bankas pamatkapitāls.

2009. gada 20. martā Parex bankas valde pieņēma lēmumu „Par vēršanos Ministru kabinetā par valsts būtiskas līdzdalības palielināšanu” (*sk. Parex bankas valdes 2009. gada 20. marta lēmumu Nr. 2/44/09 lietas materiālu 3. sēj. 133.–134. lpp.*).

2009. gada 24. martā MK izskatīja jautājumu par Parex banku un citastarp nolēma pēc apstrīdētās normas spēkā stāšanās un pēc tam, kad būs pieņemts EK lēmums par plānotā valsts atbalsta saderību ar Eiropas Kopienas dibināšanas līguma nosacījumiem, netieši ar Privatizācijas aģentūras starpniecību palielināt būtisku valsts līdzdalību Parex bankā, iegādājoties 165 miljonus jaunās emisijas vārda akciju ar balsstiesībām par nominālvērtību 1 lats (*sk. MK 2009. gada 24. marta sēdes protokola Nr. 21 76.§ 3.1. punktu lietas materiālu 3. sēj. 96. lpp.*).

2009. gada 26. martā Parex bankas padome, atsaucoties uz MK 2009. gada 24. marta lēmumu, akcionāru sapulces vārdā pieņēma lēmumu palielināt Parex bankas pamatkapitālu par 165 miljoniem latu, emitējot 165 000 000 vārda akciju ar balsstiesībām viena lata nominālvērtībā, apstiprināt (12. emisijas) pamatkapitāla palielināšanas noteikumus un izdarīt attiecīgus grozījumus Parex bankas statūtos (*sk. Parex bankas padomes 2009. gada 26. marta lēmumu lietas materiālu 1. sēj. 100. lpp.*).

2009. gada 16. aprīlī starp Privatizācijas aģentūru, Latvijas Republiku, ERAB un Parex banku tika noslēgts akciju pirkuma līgums un akcionāru līgums, kas citastarp paredzēja, ka pirms darījuma ar ERAB Parex bankas pamatkapitāls tiks palielināts, izlaižot 165 miljonus vārda akciju ar balsstiesībām viena lata nominālvērtībā, Privatizācijas aģentūra parakstīsies uz minētajām akcijām un tās apmaksās, bet ERAB iegādāsies 57 506 825 no šīm akcijām. Pamatkapitāla palielināšana minētajā apmērā netika saskaņota ar EK, jo atļaujas izdošanu pamatkapitāla palielināšanai par minēto summu steidzamās procedūras ietvaros EK neuzskatīja par iespējamu. Pēc EK ieskata, tik liels pamatkapitāls pārsniegtu bankas maksātspējas novēršanai nepieciešamo valsts atbalsta minimumu (*sk. finanšu ministra E. Repšes informatīvo ziņojumu par Parex banku lietas materiālu 3. sēj. 197. lpp.*).

2009. gada 8. maijā MK uzdeva Privatizācijas aģentūrai nodrošināt Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu atbilstoši EK saskaņotajam valsts atbalsta apmēram (*sk. MK 2009. gada 8. maija sēdes protokola Nr. 30 1.§ 3. punktu*). Vienlaikus MK nolēma atbalstīt Parex bankas valsts atbalsta restrukturizāciju saskaņā ar izstrādāto valsts atbalsta restrukturizācijas plānu un iesniegt to saskaņošanai EK.

2009. gada 11. maijā EK pieņēma lēmumu N 189/2009 „Grozījumi valsts atbalsta pasākumos attiecībā uz AS Parex banka” (turpmāk – EK 2009. gada 11. maija lēmums), kurā atzina, ka valsts atbalsts, kas citastarp ietvēra Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu par 140 miljoniem latu, nav pretrunā ar Eiropas kopējo tirgu, un nolēma neiebilst pret to (*sk. EK 2009. gada 11. maija lēmumu N 189/2009 „Grozījumi valsts atbalsta pasākumos attiecībā uz AS Parex banka”, ES Oficiālais Vēstnesis C 176, 2009. gada 29. jūlijs, 3. lpp., vai http://ec.europa.eu/eu_law/state_aids/comp-2009/n189-09-en.pdf*).

2009. gada 11. maijā EK tika iesniegts arī Parex bankas restrukturizācijas plāns.

2009. gada 14. maijā Parex bankas padome, atsaucoties uz MK 2009. gada 24. marta lēmumu un 2009. gada 8. maija lēmumu, kā arī EK 2009. gada 11. maija lēmumu, akcionāru sapulces vārdā nolēma palielināt Parex bankas pamatkapitālu par 140 miljoniem 750 tūkstošiem latu, emitējot 140 750 000 vārda akciju ar balsstiesībām viena lata nominālvērtībā, no jauna apstiprināja grozījumus (12. emisijas) pamatkapitāla palielināšanas noteikumos un izdarīja

attiecīgus grozījumus Parex bankas statūtos (*sk. Parex bankas padomes 2009. gada 14. maija lēmumu lietas materiālu 1. sēj. 98. lpp.*).

Izskatījusi 2009. gada 11. maijā iesniegto Parex bankai paredzētā valsts atbalsta plānu, EK 2009. gada 29. jūlijā paziņoja Latvijai lēmumu par Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 88. panta 2. punktā noteiktās procedūras uzsākšanu attiecībā uz to [*sk.: Valsts atbalsts C 26/09 (ex N 289/09) – Pārstrukturēšanās atbalsts AS Parex banka. Uzaicinājums sniegt piezīmes saskaņā ar EK līguma 88. panta 2. punktu. ES Oficiālais Vēstnesis C 239, 2009. gada 6. oktobris, 11. lpp.*].

2009. gada 23. jūlijā starp Privatizācijas aģentūru, Latvijas Republiku, ERAB un Parex banku noslēgtajā akciju pirkuma līgumā un akcionāru līgumā tika izdarīti grozījumi. 2009. gada 3. septembrī ERAB īpašumā pārgāja 51 444 325 Parex bankas akcijas, kas veidoja 25 procentus plus vienu akciju no visām Parex bankas akcijām (*sk. finanšu ministra E. Repšes informatīvo ziņojumu par Parex banku lietas materiālu 3. sēj. 197. lpp.*).

2009. gada 29. septembrī Parex bankas valde nolēma pēc ERAB atļaujas un padomes piekrišanas saņemšanas vērsties pie MK ar lūgumu palielināt būtisku valsts līdzdalību sabiedrības pamatkapitālā (*sk. Parex bankas valdes 2009. gada 29. septembra lēmumu Nr. 3/106/09 lietas materiālu 3. sēj. 204.–205. lpp.*). 2009. gada 8. oktobrī Parex bankas padome pieņēma lēmumu “Par bankas pamatkapitāla palielināšanu”, kurā piekrita tam, ka valde lūdz MK pieņemt lēmumu par valsts būtiskas līdzdalības palielināšanu (*sk. Parex bankas padomes 2009. gada 8. oktobra sēdes lēmumu lietas materiālu 3. sēj. 206. lpp.*).

2009. gada 13. oktobrī MK izskatīja “Informatīvo ziņojumu par Parex banku” un, lai nodrošinātu Parex bankas kapitāla pietiekamību, saskaņā ar EK 2009. gada 11. maija lēmumu nolēma, ka valsts netieši ar Privatizācijas aģentūras starpniecību palielinās būtisku līdzdalību Parex bankā, iegādājoties 24 miljonus 250 tūkstošus jaunās emisijas vārda akciju bez balsstiesībām par nominālvērtību viens lats (*sk. MK 2009. gada 13. oktobra sēdes protokola Nr. 69 78.§ lietas materiālu 3. sēj. 136. lpp.*).

2009. gada 15. oktobrī Parex bankas padome, atsaucoties uz MK 2009. gada 13. oktobra lēmumu, akcionāru sapulces vārdā pieņēma lēmumu palielināt Parex bankas pamatkapitālu par 24 miljoniem 250 tūkstošiem latu, emitējot 24 250 000 vārda akciju bez balsstiesībām viena lata nominālvērtībā, apstiprināja (13. emisijas) pamatkapitāla palielināšanas noteikumus un izdarīja

attiecīgus grozījumus Parex bankas statūtos (*sk. Parex bankas padomes 2009. gada 15. oktobra lēmumu lietas materiālu 1. sēj. 94. lpp.*).

2010. gada 29. janvārī Parex bankas valde pieņēma lēmumu vērsties pie MK ar lūgumu atļaut palielināt bankas pamatkapitālu un lūgt bankas padomi tam piekrist (*sk. Parex bankas valdes 2010. gada 29. janvāra lēmumu Nr. 1/9/10 lietas materiālu 4. sēj. 37. lpp.*). 2010. gada 5. februārī Parex bankas padome nolēma atbalstīt to, ka valde iesniedz MK lūgumu par pamatkapitāla palielināšanu (*sk. Parex bankas padomes 2010. gada 5. februāra lēmumu lietas materiālu 4. sēj. 38. lpp.*).

2010. gada 23. februārī MK nolēma netieši ar Privatizācijas aģentūras starpniecību palielināt būtisku valsts līdzdalību Parex bankā, iegādājoties 31 miljonu 500 tūkstošus jaunās emisijas vārda akciju bez balsstiesībām viena lata nominālvērtībā (*sk. MK 2010. gada 23. februāra sēdes protokola Nr. 10 86.§ 5. punktu lietas materiālu 4. sēj. 1. lpp.*). Atbilstoši tam Parex bankas padome 2010. gada 24. februārī nolēma palielināt Parex bankas pamatkapitālu par 31 miljonu 500 tūkstošiem latu, emitējot 31 miljonu 500 tūkstošus vārda akciju bez balsstiesībām viena lata nominālvērtībā, apstiprināja (14. emisijas) pamatkapitāla palielināšanas noteikumus un izdarīja attiecīgus grozījumus Parex bankas statūtos (*sk. Parex bankas padomes 2010. gada 24. februāra lēmumu lietas materiālu 1. sēj. 91. lpp.*).

2010. gada 15. septembrī EK pieņēma lēmumu C 26/09 (ex N 289/09) par valsts atbalstu, ko Latvija plāno īstenot Parex bankas pārstrukturēšanai (turpmāk – EK 2010. gada 15. septembra lēmums). EK secināja, ka, ņemot vērā pārstrukturēšanas plānu un saistības, ko uzņēmusies Latvijas Republika, pārstrukturēšanas atbalsts, kuru Latvija īsteno par labu Parex bankai un AS “Citadele banka”, tiek atzīts par saderīgu ar iekšējo tirgu Līguma par Eiropas Savienības darbību (turpmāk – LESD) 107. panta 3. punkta „b” apakšpunkta nozīmē (*ES Oficiālais Vēstnesis L 364, 2011. gada 23. jūnijs, 28.–51. lpp.*).

2. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka apstrīdētā norma aizskar tiem Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantā paredzētās tiesības uz īpašumu, kā pārkāpj no Satversmes 1. panta izrietošo tiesiskās paļāvības principu, un lūdz atzīt apstrīdēto normu par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža.

Pieteikumā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēji esot investīciju ieguldījumu fondi ar starptautiski atzītu reputāciju. Tie veikuši ieguldījumus Latvijā reģistrētā un pamatdarbību veicošā kredītiestādē – Parex bankā. Visi Pieteikuma iesniedzēji esot iegādājušies vārda akcijas ar balsstiesībām, bet daļai Pieteikuma iesniedzēju līdztekus tam vēl esot arī vārda akcijas bez balsstiesībām. Sākotnējā kopējā Pieteikuma iesniedzēju dalība Parex bankas pamatkapitālā esot aptvērusi 8,4 procentus no bankas pamatkapitāla. Pamatojoties uz apstrīdēto normu, Parex bankas padome esot pieņēmusi vairākus lēmumus par bankas pamatkapitāla palielināšanu, grozot sabiedrības statūtus un apstiprinot pamatkapitāla palielināšanas (emisiju) noteikumus. Parex bankas pamatkapitāls, kura apmērs sākotnēji bijis 65 027 295 lati (to veidojušas 60 633 439 vārda akcijas ar balsstiesībām un 4 393 856 vārda akcijas bez balsstiesībām viena lata nominālvērtībā), šo lēmumu rezultātā ticis palielināts kopsummā par 196 500 000 latu un pieteikuma iesniegšanas brīdī sastādījis 261 527 295 latus (to veidojušas 201 383 439 vārda akcijas ar balsstiesībām un 60 143 856 vārda akcijas bez balsstiesībām). Līdz ar to pieteikuma iesniegšanas brīdī kopējā Pieteikuma iesniedzēju dalība Parex bankas pamatkapitālā procentuāli veidojot tikai 2,1 procentu.

Dalības Parex bankas pamatkapitālā samazinājums esot radījis Pieteikuma iesniedzējiem tiesiski un saimnieciski neizdevīgas sekas – samazinājis ietekmi uz sabiedrības pārvaldi, akciju dalības un izmaksājamo dividenžu apmēru, iespējamo likvidācijas kvotu akciju sabiedrības likvidācijas gadījumā un akciju vērtību.

Tiesas sēdē **Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji – zvērināts advokāts Viktors Tihonovs un zvērināts advokāts Aivars Lošmanis** norādīja, ka pēc lietas ierosināšanas Satversmes tiesā Parex bankas pamatkapitāla palielināšana apstrīdētajā normā noteiktajā kārtībā 2010. gada decembrī notikusi vēlreiz.

Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji uzsvēra, ka Pieteikuma iesniedzēji vēlējušies piedalīties Parex bankas glābšanas pasākumos, viņu rīcībā esot bijuši tam nepieciešamie brīvie naudas līdzekļi, taču nedz bijušie vairākuma akcionāri, nedz arī valsts neesot vērsusies pie viņiem ar piedāvājumu iesaistīties Parex bankas finanšu problēmu risināšanā. Apstrīdētā norma, neparedzot sasaukt akcionāru sapulci, liegusi Pieteikuma iesniedzējiem informāciju par paredzēto pamatkapitāla palielināšanu un līdz ar to arī iespēju piedāvāt alternatīvus risinājumus. Savukārt akcionāru pirmtiesību atņemšana liegusi Pieteikuma

iesniedzējiem piedalīties ar savu kapitālu Parex bankas glābšanā un saglabāt savas līdzdalības proporciju Parex bankā.

2.1. Atsaucoties uz Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra spriedumu lietā Nr. 2008-12-01, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi, pieteikumā norādīts, ka tiesības uz īpašumu ietverot arī tiesības lemt ar īpašumu saistītus jautājumus, tai skaitā jautājumu par savas dalības apmēra izmaiņām. Lēmuma par kapitāla apmēra izmaiņām pieņemšana nevarot tikt deleģēta nevienai citai akciju sabiedrības pārvaldes institūcijai vai personai kā vienīgi akcionāru kopumam. Regulējums, saskaņā ar kuru kredītiestādes akcionāru sapulcei tiek liegta jebkāda dalība lemšanā par tādu svarīgu jautājumu kā pamatkapitāla palielināšana, ierobežojot Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības uz īpašumu.

Pieteikuma iesniedzēji uzsver, ka apstrīdētā norma pieņemta jau pēc tam, kad valsts civiltiesiska darījuma rezultātā kļuvusi par Parex bankas akcionāru. Ar apstrīdētās normas palīdzību viens akcionārs – valsts – attiecībā pret citiem vienāda statusa akcionāriem iegūstot būtisku priekšrocību – iespēju netraucēti iegūt un palielināt savu līdzdalību, samazinot esošo akcionāru procentuālo dalību un ietekmi lēmumu pieņemšanā.

Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis V. Tihonovs izteica viedokli, ka saskaņā ar apstrīdēto normu notikusī kredītiestādes pamatkapitāla palielināšana, statūtu grozīšana un akcionāru pirtiesību izslēgšana pēc būtības esot Pieteikuma iesniedzēju akciju nacionalizācija un tāpēc nonākot pretrunā ar Satversmes 105. panta ceturto teikumu.

Pieteikuma iesniedzēji nenoliedz, ka Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības uz īpašumu var ierobežot, taču uzskata, ka apstrīdētajā normā noteiktais tiesību ierobežojums neatbilst Satversmes tiesas praksē izstrādātajiem šo tiesību ierobežošanas kritērijiem.

Nedz pieteikumā, nedz tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēji neapšaubīja, ka ierobežojums noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu.

Pieteikumā ir pieļauts, ka minētajam ierobežojumam varētu būt legītīms mērķis – banku sistēmas, kā arī finanšu sistēmas stabilitāte. Tiesas sēdē un tiesas sēdes laikā lietai pievienotajos dokumentos Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji uzsvēra, ka par legītīmu mērķi nevar uzskatīt mazākuma akcionāru līdzdalības samazināšanu kā tādu.

Ciktāl, pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētajai normai ir leģitīms mērķis, vajagot atzīt, ka apstrīdētā norma šo mērķi nesasniedz. Regulējums, kas liedz akcionāriem iegādāties jaunās emisijas akcijas, izdarot papildu ieguldījumus sabiedrības pamatkapitālā un tādējādi uzlabojot tās finansiālo stāvokli, neesot vērsts uz sabiedrības finansiālā stāvokļa uzlabošanu. Tiesu debatēs Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis V. Tihonovs uzsvēra, ka sabiedrības interesēm nevarot atbilst nodokļu maksātāju naudas tērēšana kādas bankas glābšanai, liedzot tās akcionāriem glābt pašiem savu banku un ieguldīt tajā naudu. Sabiedrības ieguvums no šādas akcionāru īpašuma tiesību ierobežošanas neesot saskatāms. Līdz ar to apstrīdētajā normā noteiktais regulējums neesot samērīgs līdzeklis leģitīmā mērķa sasniegšanai.

Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, pastāvot arī vairāki pamattiesības mazāk ierobežojoši līdzekļi šā leģitīmā mērķa sasniegšanai. Visupirms valsts varot iegūt būtisku līdzdalību pamatkapitālā, pārņemot kredītiestādes akcionāriem, tai skaitā mazākuma akcionāriem, piederošās akcijas, un tikai pēc tam veikt ieguldījumus kredītiestādes pamatkapitālā. Bez tam valsts varot grozīt Komerclikumā paredzēto regulējumu un noteikt īsāku termiņu akcionāru sapulces sasaukšanai. Tā, piemēram, Vācijas regulējumā, kas 2008. gadā pieņemts finanšu krīzes pārvarēšanai, esot bijusi paredzēta pat iespēja šādā gadījumā akcionāru sapulci sasaukt vienas dienas laikā. Turklāt Komerclikumā varot paredzēt tādu regulējumu, kas ļautu akcionāriem pašiem lemt par atteikšanos no akcionāru pirmtiesībām.

2.2. Pieteikumā norādīts, ka Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojuma samērīgums jāvērtē kopsakarā ar ES Padomes 1976. gada 13. decembra otro direktīvu 77/91/EEK par to, kā vienādošanas nolūkā koordinēt nodrošinājumus, ko saistībā ar akciju sabiedrību veidošanu un to kapitāla saglabāšanu un mainīšanu dalībvalstis prasa no sabiedrībām Līguma 58. panta otrās daļas nozīmē, lai aizsargātu sabiedrību dalībnieku un trešo personu intereses (turpmāk – Direktīva 77/91/EEK), kuras mērķis esot nodrošināt akcionāru tiesību minimālo aizsardzību ES dalībvalstīs. Komerclikumā paredzētais regulējums esot ar to saskaņots. Atbilstoši Eiropas Savienības tiesas (turpmāk – EST) judikatūras atziņām Direktīvas 77/91/EEK noteikumi esot piemērojami arī kredītiestādēm. Atbilstoši minētās direktīvas 25. panta pirmajai daļai par jebkuru pamatkapitāla palielināšanu esot jālemj kopsapulcei, tātad akcionāriem pašiem. Šo kompetenci akcionāriem nevarot atņemt vai deleģēt

citām institūcijām, pat ja ir krīzes situācija. Nosacīts izņēmums esot vienīgi Direktīvas 77/91/EEK 25. panta otrajā daļā paredzētā „autorizētā” pamatkapitāla palielināšana, kas regulēta Komerclikuma 249. panta ceturtajā daļā. Tomēr šāda kapitāla palielināšanas institūta piemērošanas priekšnosacījums esot sabiedrības statūtos formulēts pilnvarojums. No Direktīvas 77/91/EEK nepārprotami izrietot secinājums, ka dalībvalstīm nav tiesību šādu kārtību noteikt ar likuma normām.

Tiesas sēdē Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji uzsvēra, ka EK atbilstoši LESD vērtējot valsts atbalsta pieļaujamību. Valsts atbalsts esot konkurences tiesību sastāvdaļa, tātad publisko tiesību sastāvdaļa. Savukārt sabiedrību tiesības esot privāto tiesību sastāvdaļa. Šīs jomas vajagot nodalīt. EK lēmumos par Parex banku neesot jāmeklē pamatkapitāla palielināšanas procedūras apstiprinājums. EK par to neesot lēmusi un neesot tiesīga lemt. Pat ja EK būtu minētajos lēmumos par to izteikusies, šādi izteikumi nevarētu tikt traktēti kā atļauja atkāpties no kādas direktīvas regulējuma.

2.3. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka iejaukšanās akcionāru brīvprātīgi nodibinātās saistībās un tiesībās par labu valstij kā privāttiesību subjektam uzskatāma par tiesiskai valstij neatbilstošu. Apstrīdētā norma esot pretrunā ar samērīguma un tiesiskās paļāvības principiem.

Atsaucoties uz Komerclikuma 276. panta pirmo daļu, 249. panta pirmo daļu un 268. panta pirmās daļas 6. un 7. punktu, pieteikumā izteikts viedoklis, ka tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru tikai akcionāru sapulces kompetencē ietilpst lēmuma pieņemšana par pamatkapitāla palielināšanu, grozījumu izdarīšanu akciju sabiedrības statūtos un pamatkapitāla palielināšanas noteikumu apstiprināšanu, esot uzskatāms par fundamentālu sabiedrības tiesību principu, kas bijis spēkā ilgu laiku. Šis tiesiskais regulējums esot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties.

Atsaucoties uz 1993. gada 18. maija likuma „Par akciju sabiedrībām” 46. panta pirmo daļu, kā arī Komerclikuma 251. panta pirmo daļu, pieteikumā izteikts viedoklis, ka arī līdzšinējais tiesiskais regulējums par akcionāru pirms tiesībām iegādāties jaunās emisijas akcijas esot bijis pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties.

Turklāt Pieteikuma iesniedzējiem kā investoriem un kredītiestādes akcionāriem esot bijušas tiesības paļauties uz to, ka Latvija kā ES dalībvalsts ievēros saistības, kuras izriet no dalības Eiropas Savienībā, un negrozīs savu tiesisko regulējumu pretēji ES sekundāro tiesību aktu prasībām.

2.4. Pieteikumā izteikts viedoklis, ka Pieteikuma iesniedzēju rīcībā nav savu tiesību aizskāruma novēršanai nepieciešamo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu. Tiesu debatēs Pieteikuma iesniedzēju pārstāvis A. Lošmanis norādīja, ka Komerclikuma normās ir tieši paredzēti gadījumi, kad akcionārs var apstrīdēt sabiedrības pārvaldes institūciju lēmumus. Pastāvot *numerus clausus* princips, kas saistīts ar tādu vispārēju apsvērumu, ka tiesām nevajadzētu dot tiesības jaukties akcionāru un sabiedrības pārvaldes institūciju savstarpējās attiecībās nekādos citos gadījumos kā vienīgi likumā paredzētajos. Komerclikums ar strikti priekšnoteikumiem paredzot iespēju pārsūdzēt tikai vienas institūcijas – akcionāru sapulces – lēmumus. Vienā atsevišķā gadījumā gan esot iespējams apstrīdēt arī valdes lēmumu. Iespēju pārsūdzēt akciju sabiedrības padomes lēmumu likums neparedzot. Arī praksē šādu gadījumu neesot bijis.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst augstāka juridiskā spēka tiesību normām, un lūdz atzīt to par atbilstošu Satversmes 1. un 105. pantam.

Saeimas pārstāvis zvērināts advokāts Mārtiņš Pāparinskis tiesas sēdē izteica lūgumu izbeigt tiesvedību lietā, jo neesot izsmelti visi vispārējie tiesību aizsardzības līdzekļi un līdz ar to pieteikums neatbilstot Satversmes tiesas likumā nostiprinātajam subsidiaritātes principam. Atsaucoties uz Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.3. punktu, viņš norādīja, ka īpašas normas neesamība neliedzot personai vērsties tiesā. Pēc M. Pāparinska ieskata, kredītiestādes padomes pieņemtā lēmuma pārsūdzēšanas iespējas esot noskaidrojamas, izmantojot sistēmisko interpretācijas metodi un Civilprocesa likuma vispārīgos noteikumus. Tas, ka Komerclikums tieši neparedz kredītiestādes padomes lēmuma pārsūdzēšanu, neatņemot prettiesiska padomes lēmuma pārsūdzēšanas iespēju. Pieteikuma iesniedzēji padomes lēmumu varētu pārsūdzēt, pēc analogijas atsaucoties uz Komerclikuma 249. un 310.¹ pantā paredzētajām akcionāra tiesībām pārsūdzēt kredītiestādes valdes lēmumu vai arī atsaucoties uz Komerclikuma 169. pantā noteikto padomes pienākumu rīkoties kā krietnam un rūpīgam saimniekam. Vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu esamību pierādot arī Ziemeļu rajona tiesā 2011. gada 17. janvārī pēc citu Parex bankas mazākuma akcionāru pieteikuma ierosinātā lieta. Savukārt ES tiesību jomā Pieteikuma iesniedzējiem bijušas vismaz trīs dažādas iespējas aizstāvēt savas tiesības.

3.1. Atbildes rakstā norādīts, ka apstrīdētās normas pieņemšana bijusi saistīta ar 2008.–2009. gadā starptautiskā finanšu tirgus problēmu izraisīto globāla mēroga finanšu krīzi, kuras kontekstā arī vienai no Latvijas kredītiestādēm – Parex bankai – radusies nepieciešamība pēc valsts atbalsta. Apstrīdētajā normā esot ietverta rekapitalizācijas shēma – viens no instrumentiem, kurus finanšu iestādes izmanto krīzes situācijā. Proti, apstrīdētajā normā esot ietverts speciāls regulējums gadījumam, kad pati kredītiestāde lūdz, lai valsts iegūst būtisku līdzdalību kredītiestādē un piešķir tai komerciālu atbalstu, kas ļautu ārkārtas situācijā nodrošināt ātru, operatīvu un efektīvu rīcību.

3.2. Atbildes rakstā Saeima piekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim, ka apstrīdētā norma ierobežo akcionāru pamattiesības uz īpašumu. Taču apstrīdētajā normā paredzētais Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums saskaņot ar Satversmi – tas esot paredzēts likumā, noteikts leģitīma mērķa labad un atbilstot samērīguma prasībām.

Savukārt Saeimas pārstāvis tiesas sēdē, atsaucoties uz ECT praksi, izteica viedokli, ka apstrīdētā norma neierobežo akcionāru pamattiesības uz īpašumu. Proti, no ECT spriedumos izteiktajām atziņām varot secināt, ka tikai tad, ja sūdzības iesniedzēju akcijām ir ekonomiska vērtība, tās uzskatāmas par īpašumu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) izpratnē. Līdz ar to Satversmes 105. panta tvērumā ietilpstot tikai akcijas ar tirgus vērtību, taču Pieteikuma iesniedzēju akcijām šādas vērtības neesot. Uz to norādot gan FM 2011. gada 2. septembra vēstulē Nr. 7-3-02/5778, gan EK 2010. gada 15. septembra lēmuma 147. punktā paustais viedoklis.

Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja, ka neviena Pieteikuma iesniedzēju akcija neesot nedz mainījusi īpašumtiesības, nedz arī tikusi pilnībā iznīcināta. Līdz ar to uz Pieteikuma iesniedzēju situāciju neattiecoties Satversmes 105. panta ceturtais teikums.

3.3. Atbildes rakstā uzsvērts, ka apstrīdētajā normā paredzētajam pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – citu personu tiesību aizsardzība un sabiedrības labklājības nodrošināšana. Papildus tam Saeimas pārstāvis tiesas sēdē norādīja arī uz Satversmes 105. panta otrajā teikumā paredzēto iespēju šajā pantā noteiktās pamattiesības ierobežot. Leģitīmais mērķis aptverot kā ātru un efektīvu kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanu, tā arī nepieciešamību izpildīt prasības, kuras izriet no valsts atbalstu regulējošām tiesību normām.

3.4. Pēc Saeimas ieskata, pamattiesību ierobežojums esot samērīgs. Sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas atsverot akcionāru tiesību ierobežojumu. Tā kā komercdarbībai finanšu pakalpojumu sniegšanas nozarē paredzēts īpašs regulējums un valstī ieviests noguldījumu garantiju mehānisms, valsts noteiktā apmērā esot uzņēmusies atbildību (saistības) par licencētajām kredītiestādēm. Maksāspējas grūtībās nonākušas kredītiestādes darbību regulējošo normu primārais mērķis esot nepieļaut un samazināt iespējamus zaudējumus finanšu sektorā, ekonomikā kopumā, kā arī zaudējumus noguldītājiem un noguldījumu garantiju fondam. Tāpēc tiesību normas, kas paredzētas maksāspējas atjaunošanai, galvenokārt esot vērstas uz kredītiestādes darbības turpināšanu un noguldītāju aizsardzību.

Saeima norāda, ka akciju vērtības samazinājums izrietot no fakta, ka kredītiestādei ir finansiālas grūtības, nevis no fakta, ka kredītiestādei tiek sniegts valsts atbalsts. Vispārējais kredītiestādes kreditoru prasījumu apmierināšanas regulējums akcionārus aizsargājot daudz mazāk nekā noguldītājus. Kredītiestādes akcionāriem vajadzējis apzināties savu risku.

Saeima uzskata, ka apstrīdētā norma darbojoties pat Pieteikuma iesniedzēju pašu interesēs. Ja kredītiestāde, nesaņemot valsts atbalstu, neizbēgami kļūtu maksātnespējīga, līdzšinējie tās akcionāri zaudētu ne tikai savas akcionāra tiesības piedalīties kredītiestādes pārvaldībā, bet arī mantiskās tiesības – maksātnespējas gadījumā akcionāriem būtu tikai iluzora iespēja saņemt likvidācijas kvotu. Savukārt tādā gadījumā, ja valsts atbalsts būtu efektīvs, pēc tā izbeigšanās rastos dažādas iespējas, tostarp arī iespēja, ka Pieteikuma iesniedzēju dalība pamatkapitālā pieaugs.

Saeima uzsver, ka valstij esot pienākums pēc iespējas efektīvāk rīkoties ar tās rīcībā esošajiem finanšu līdzekļiem, ņemot vērā pirmām kārtām nodokļu maksātāju kopuma, nevis individuālu trešo personu intereses. Nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka valsts līdzekļi tiktu izlietoti tā, lai ļautu līdzšinējiem bankas akcionāriem saglabāt savu proporcionālo līdzdalību bankas apmaksātajā pamatkapitālā uz komercdarbības atbalsta rēķina.

3.5. Atbildes rakstā norādīts, ka Direktīvā 77/91/EEK esot iekļautas vispārējā regulējuma prasības, kas būtībā vērstas uz akciju sabiedrības ikdienas saimnieciskās darbības nodrošināšanu, un tā neizvirzot tādus pamatkapitāla palielināšanas noteikumus, kas būtu attiecināmi uz speciāliem tiesību subjektiem vai reglamentētu pamatkapitāla palielināšanu, ievērojot īpašus apstākļus.

Saeimas pārstāvis tiesas sēdē izteica viedokli, ka Direktīvai 77/91/EEK neesot juridiskas nozīmes jautājumā par apstrīdētās normas konstitucionalitāti. Turklāt Pieteikuma iesniedzēji neesot apstrīdējuši EK lēmumus par valsts atbalsta sniegšanu. Pēc Saeimas pārstāvja ieskata, „Direktīva 77/91/EEK ir tikai sekundāra un tehniska Eiropas tiesību norma, kam nav nekāda sakara ne ar Eiropas, ne ar Latvijas pamattiesībām” (*Satversmes tiesas 2011. gada 20. septembra sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 134. lpp.*).

3.6. Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim par to, ka apstrīdētā norma pārkāpjot tiesiskās palāvības principu. Apstrīdētā norma nemainot vispārējo kārtību, kas noteikta komercsabiedrībām pamatkapitāla palielināšanai. Tā tikai paredzot attiecīgu regulējumu vienam specifiskam subjektam – kredītiestādei, kura nonākusi īslaicīgās grūtībās un pati nespēj tās atrisināt.

Atbildes rakstā uzsvērts, ka Satversmes 1. pants neliedzot likumdevējam ieviest jaunu tiesisko regulējumu pašu akcionāru un sabiedrības interesēs. Tiesiskās palāvības principu konkrētajā gadījumā nevarot tulkot tādējādi, ka apstrīdēto normu drīkstētu attiecināt vienīgi uz tām kredītiestādēm, kuras dibinātas pēc tās spēkā stāšanās.

4. Pieaicinātā persona – **Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisija** – uzskata, ka apstrīdētā norma pieņemta Saeimas kārtības rullī (turpmāk – Kārtības rullis) noteiktajā kārtībā un atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Budžeta komisijas pilnvarotais pārstāvis – **9. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs** (laika posmā no 2006. gada 17. novembra līdz 2009. gada 21. aprīlim) **Kārlis Leiškalns** tiesas sēdē informēja, ka priekšlikums papildināt attiecīgo likumprojektu ar apstrīdēto normu Budžeta komisijā saņemts 16. februārī pulksten piecos pēcpusdienā, tomēr komisijas locekļi un arī viņš personīgi attiecīgās normas sagatavošanā esot piedalīties jau pirms tam. Lai gan nepieciešamība ātri izstrādāt apstrīdēto normu bijusi saistīta ar minētajā bankā radušos situāciju, tās mērķis esot regulēt visas līdzīgās situācijas. Latvijas valsts esot saskārusies ar divām banku krīzēm, un katra no šīm krīzēm „deva likumdevējam iespēju radoši izpausties, lai sagatavotos nākamajām reizēm” (*Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 53. lpp.*). Ja likumdevējs būtu vēlējies pieņemt normu, kas attiecināma vienīgi uz Parex banku, tad būtu pieņēmis deputāta Krišjāņa Kariņa priekšlikumu par atsevišķa likuma izstrādāšanu. Turklāt

apstrīdētā norma esot attiecināma ne vien uz valsts mēroga finanšu krīzes situāciju, bet arī uz gadījumiem, „kad vispār nav krīzes situācijas, bet vienā konkrētā kredītiestādē ir iestājusies krīzes situācija jeb priekšbankrota situācija” (*Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 49. lpp.*).

K. Leiškalns uzsvēra, ka Parex bankas problēmas radušās pašu akcionāru darbības vai bezdarbības rezultātā. Latvijas valsts esot bijusi spiesta iesaistīties šo problēmu risināšanā tikai tādēļ, lai nepieļautu minētās bankas maksātnespējas un bankrota negatīvo ietekmi uz valsts budžetu un visu Latvijas finanšu sistēmu. Ja valsts atbalsts netiktu sniegts, Parex banka neizbēgami būtu bankrotējusi. 2009. gada februārī Budžeta komisijā esot apspriesti vismaz četri varianti, kā varētu risināt izveidojušos situāciju, tostarp arī deputāta K. Kariņa piedāvātais variants, kas paredzējis īpaša, tikai uz Parex banku attiecināta likuma izstrādāšanu.

Izšķiroties par apstrīdētās normas pieņemšanu, Budžeta komisijas deputāti esot bijuši informēti par šādu EK un Starptautiskā Valūtas fonda viedokli: ja mazākuma akcionāri proporcionāli piedalītos pamatkapitāla palielināšanā, EK šādu valsts atbalstu neapstiprinātu.

Pieaicinātās personas rakstveida viedoklī norādīts, ka Budžeta komisija savā sēdē attiecīgā likumprojekta atbilstību Satversmes 1. un 105. pantam neesot vērtējusi, jo tiesību normu atbilstību Satversmei parasti vērtējot un uz iespējamu neatbilstību norādot Tieslietu ministrija vai Saeimas Juridiskais birojs. K. Leiškalns tiesas sēdē uzsvēra, ka apstrīdētās normas ātru pieņemšanu prasīja ārkārtas apstākļi. Šaubu par apstrīdētās normas atbilstību Satversmei Budžeta komisijas sēdē neesot bijis, šaubas radušās vienīgi par atbilstību Komerclikumam, taču tās tikušas novērstas. Komisijas sēdē esot piedalījies arī Saeimas Juridiskā biroja pārstāvis. Saeimas Juridiskā biroja 2009. gada 17. februāra atzinums (turpmāk – 17. februāra atzinums) bijis pieejams komisijas locekļiem. Budžeta komisijas sēdē šis atzinums esot izskatīts. Komisija secinājusi, ka, pieņemot apstrīdēto normu, pretruna ne ar kādu tajā brīdī spēkā esošu likumu neradīsies. Atšķirībā no Komerclikumā ietvertajām vispārēja rakstura normām apstrīdētā norma kā speciālā tiesību norma regulējot situāciju attiecībā uz specifisku tiesību subjektu – kredītiestādi, kura nonākusi finansiālās grūtībās.

K. Leiškalns informēja, ka varianti, kas paredzētu akcionāru sapulces sasaukšanas termiņa saīsināšanu vai citus tamlīdzīgus risinājumus, apspriešanai Budžeta komisijā neesot piedāvāti.

Pēc K. Leiškalna ieskata, neesot pārliecības par to, ka valsts spēs atgūt Parex bankā ieguldītos līdzekļus pat labvēlīgā situācijas attīstības gadījumā. Visas akcijas Parex bankā esot „ar mīnus vērtību” (*Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 51. lpp.*). Parex bankas jautājuma risināšanas sākumposmā viņš personīgi esot apspriedis situāciju ar kādu Parex bankas mazākuma akcionāru, kas izteicis tādu viedokli, ka mazākuma akcionāri nav gatavi solidāri ieguldīt Parex bankā nepieciešamos līdzekļus, jo Parex banku nav iespējams glābt.

5. Pieaicinātā persona – Saeimas Juridiskais birojs (turpmāk – Juridiskais birojs) – norāda, ka 17. februāra atzinumā izteiktais ierosinājums neesot uzskatāms par priekšlikumu Kārtības ruļļa 104. un 95. panta izpratnē, jo tas neesot iesniegts nedz noteiktajā termiņā, nedz arī par likumprojekta otrajā lasījumā pieņemto redakciju. Tāpēc tas neesot bijis jāietver likumprojekta trešajam lasījumam sagatavotajā tabulā. Uz Budžeta komisijas 2009. gada 17. februāra sēdi atbilstoši Kārtības ruļļa 106. pantam esot aicināti Juridiskā biroja pārstāvji, un Budžeta komisijas priekšsēdētājs esot informējis komisiju par 17. februāra atzinumu, vēršot uzmanību uz deputātiem izdalīto dokumentu.

Juridiskā biroja vadītājs Gunārs Kusiņš tiesas sēdē informēja, ka atbilstoši Juridiskā biroja nolikumam gan attiecībā uz iesniegtajiem likumprojektiem, gan arī attiecībā uz iesniegtajiem priekšlikumiem Juridiskajam birojam esot pienākums veikt analīzi, lai izvērtētu to atbilstību Satversmei, Latvijas starptautiskajām saistībām un ES tiesībām, kā arī vispār Latvijas tiesību sistēmai. Taču konkrētajā gadījumā, ņemot vērā to, ka priekšlikums bija iesniegts pulksten piecos pēcpusdienā, bet Budžeta komisijas sēde notika jau nākamajā rītā pulksten desmitos, Juridiskais birojs veicis tikai sākotnējo izvērtējumu tādā apjomā, kādā tas bijis iespējams tik īsā laika posmā. Savā atzinumā Juridiskais birojs esot vēršis Budžeta komisijas uzmanību uz to, ka, sākotnēji izvērtējot, šķiet, ka attiecīgais priekšlikums ir pretrunā ar Komerclikumu un būtiski ierobežo akcionāru tiesības.

G. Kusiņš norādīja, ka 1994. gadā, kad tika pieņemts Kārtības rullis, notika izšķiršanās par Latvijas tiesību sistēmas piederību pie tā vai cita tiesību loka.

Pieņemot Kārtības ruļļa 111. pantu, esot apliecināta Latvijas piederība pie kontinentālā, proti, romāņu-ģermāņu tiesību loka, kam raksturīga kodificēta tiesību sistēma. Kārtības ruļļa projekts izstrādāts vienlaikus ar likuma “Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” projektu. Kārtības ruļļa 111. pants esot interpretējams kopsakarā ar minētā likuma 8. pantu, kurā iekļauta vispārējā norma par kolīziju risināšanu. Savukārt speciālā norma par kolīziju risināšanu ietverta Kredītiestāžu likuma 4. pantā. Kārtības ruļļa 111. panta mērķis esot panākt, lai likumos netiktu ietvertas savstarpēji pretrunīgas un izslēdzošas prasības, kuras būtu grūti atrisināt ar tiesību normu kolīziju risināšanas paņēmieniem. Kārtības ruļļa 111. panta otrā daļa nenozīmējot automātisku grozījumu nepieciešamību citā likumā. Tā neizslēdzot iespēju un dažkārt pat prasot likumā ietvert speciālu tiesību normu attiecībā pret citā likumā noteikto.

Pēc Juridiskā biroja ieskata, apstrīdētā norma esot speciāla tiesību norma attiecībā pret Komerclikuma regulējumu. Kredītiestāžu likumā esot ietvertas vairākas normas, kas paredz atšķirības no Komerclikuma, arī tādas, kuras Satversmes tiesa jau atzinusi par atbilstošām Satversmei.

6. Pieaicinātā persona – Ministru kabinets – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. un 105. pantam.

Attiecībā uz ieguldījumiem sabiedrības pamatkapitālā esot jānošķir pamatkapitāla palielināšana atbilstoši Komerclikumam, to veicot ikdienišķā saimnieciskā kārtībā, un grūtībās nonākušas kredītiestādes pamatkapitāla palielināšana, kas novērš kredītiestādes finansiālās stabilitātes apdraudējumu. Ieguldījums grūtībās nonākušas kredītiestādes pamatkapitālā esot kvalificējams kā valsts atbalsts saskaņā ar Komercedarbības atbalsta kontroles likuma 7. pantu un LESD 107. panta 1. punktu. Apstrīdētā norma paredzot kārtību tikai tādā gadījumā, ja grūtībās nonākušas kredītiestādes valde, tātad pati kredītiestāde, pieņem lēmumu lūgt valsts palīdzību un valsts iegūst vai palielina būtisku līdzdalību šajā kredītiestādē. Atbilstoši EK 2008. gada 13. oktobra paziņojumam valsts atbalsta pasākumi, kas sniegti finansiālās grūtībās nonākušām finanšu institūcijām, vērtējami atbilstoši LESD 107. panta 3. punkta „b” apakšpunktam, kurš noteic, ka par saderīgu ar iekšējo tirgu var uzskatīt valsts atbalstu, kas

novērš nopietnus traucējumus kādas dalībvalsts tautsaimniecībā (*sk.: ES Oficiālais Vēstnesis C 270, 2008. gada 25. oktobris, 8.–14. lpp.*).

Ministru kabineta pārstāvis – **Finanšu ministrijas Tiesību aktu departamenta direktors Mārtiņš Brencis** (turpmāk – MK pārstāvis) Satversmes tiesas sēdē 2011. gada 6. septembrī norādīja, ka apstrīdētā norma bijusi nepieciešama, lai valsts varētu ātrāk un efektīvāk veikt ieguldījumus krīzē nonākušas bankas pamatkapitālā. Valsts uzņēmusies atbildību par Parex banku tajā brīdī, kad tās līdzšinējie akcionāri nevarējuši nodrošināt bankas kapitāla pietiekamības rādītājus un līdz ar to novērst iespējamo bankas maksātnespēju. Par apstrīdētās normas efektivitāti citastarp liecinot fakts, ka Parex bankas pamatkapitāla palielināšana 2009. gada maijā no EK lēmuma līdz Uzņēmumu reģistra lēmumam ilgusi 15 dienas, 2009. gada rudenī – 14 dienas, bet 2010. gada februārī – tikai divas dienas un 2010. gada nogalē – 28 dienas. Kopumā saskaņā ar apstrīdēto normu ieguldīti 206 miljoni 200 tūkstoši latu. ERAB neesot piedalījies Parex bankas pamatkapitāla palielināšanā, bet visās reizēs esot atteikusies ieguldīt papildu naudu šajā bankā.

MK rakstveida viedoklī uzsver, ka finanšu pakalpojumu sniegšanas nozarē valsts ir ieviesusi ierobežojumus šīs komercdarbības uzsākšanai un veikšanai, kā arī noteikusi stingrus kritērijus, jo uzņēmusies lielu atbildību par licencētajām kredītiestādēm, ieviešot noguldījumu garantiju mehānismu. Noguldītāju intereses esot tās, kas kredītiestādes finansiālo grūtību risināšanas procesā jāaizsargā pirmām kārtām. Komersantu maksātnespēju regulējošo tiesību normu mērķis esot panākt maksimālu paša uzņēmuma vērtības saglabāšanu, turpretī kredītiestādes maksātnespēju regulējošo normu mērķis – samazināt zaudējumus noguldītājiem, noguldījumu garantiju fondam un visam finanšu sektoram.

Apstrīdētā norma ietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā, taču tajā noteiktais pamattiesību ierobežojums esot tiesisks. Tam esot leģitīms mērķis – nodrošināt krīzes situācijā esošas kredītiestādes darbības turpināšanu, līdz ar to saglabājot finanšu tirgus uzticamību un finanšu sistēmas stabilitāti. Ierobežojums atbilstot arī samērīguma principam. Tā kā valsts atbalsta sniegšana tiek nodrošināta no publiskā finansējuma, Pieteikuma iesniedzēju intereses nepieciešams samērot ar kopējām sabiedrības un nodokļu maksātāju interesēm. Neesot pieļaujams finansiālās grūtībās nonākušai kredītiestādei sniegt atbalstu tādā veidā, lai ļautu tās līdzšinējiem akcionāriem saglabāt savu procentuālo līdzdalību bankas apmaksātajā pamatkapitālā uz sniegtā valsts atbalsta rēķina,

īpaši ņemot vērā to, ka līdzšinējo bankas akcionāru nespēja nodrošināt kredītiestādes saimniecisko darbību novedusi pie tās maksātnespējas.

MK nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim, ka pamattiesību ierobežojums būtu mazāks, ja valsts būtu pilnībā pārņēmusi Parex banku, veicot akciju piespiedu atsavināšanu pret taisnīgu atlīdzību. Banku pārņemšanas likuma 8. panta pirmā daļa paredzot: ja pārņemtā banka saņēmusi valsts atbalstu vai LB tai piešķīrusi finansējumu pirms ierosinājuma par bankas pārņemšanu vai vienlaikus ar to, tad, nosakot atlīdzības apmēru, no aprēķiniem izslēdzams piešķirtais valsts atbalsts un Latvijas Bankas finansējums.

Pēc MK pārstāvja ieskata, tādā gadījumā, ja situācija būtu risināta saskaņā ar Banku pārņemšanas likuma 8. panta pirmo daļu, Pieteikuma iesniedzēju akciju vērtība būtu “negatīva, ar mīnus zīmi”. Ministru kabineta rakstveida viedoklī savukārt uzsvērts, ka nepamatots esot arī pieteikumā ietvertais apgalvojums par to, ka ierobežotas tiesības saņemt dividendes. Dividendes no maksātnespējīgas bankas vispār neesot iespējams saņemt, turklāt atbilstoši Komerclikuma 161. panta ceturtajai daļai tās nedrīkstot noteikt, aprēķināt un izmaksāt, ja no gada pārskata izriet, ka sabiedrības pašu kapitāls ir mazāks par pamatkapitālu.

MK uzskata, ka konkrētajā gadījumā nevarot runāt par tiesisko paļāvību uz valsts rīcību, jo tiesiskās sekas neizrietot no valsts voluntāras rīcības. Valsts esot veikusi nepieciešamos pasākumus pēc tam, kad saņēmusi lūgumu no tādas kredītiestādes valdes, kura nonākusi grūtībās un pati nespēj tās atrisināt. MK pārstāvis tiesas sēdē 2011. gada 6. septembrī uzsvēra, ka valsts, nevis Pieteikuma iesniedzēji izglāba Parex banku. Līdz ar to Pieteikuma iesniedzēju akcijas esot bezvērtīgas.

7. Pieaicinātā persona – Finanšu ministrijas Komercdarbības atbalsta kontroles departamenta direktore Daiga Lagzdiņa – izteica viedokli, ka apstrīdētā norma aplūkojama ciešā kopsakarā ar valsts atbalsta tiesisko regulējumu. Viens no svarīgajiem principiem, kas nostiprināti Eiropas Kopienas dibināšanas līgumā, respektīvi, LESD, esot valsts atbalsta aizliegums. Valsts atbalsts esot pieļaujams tikai noteiktos izņēmuma gadījumos, kad EK to atzīst par saderīgu ar ES iekšējo tirgu. Apstrīdēto normu esot iespējams piemērot tikai tad, ja saņemts attiecīgs EK lēmums.

Apstrīdētās normas piemērošanu Pieteikuma iesniedzēju gadījumā neesot iespējams izvērtēt atrauti no visu to Parex bankai sniegto valsts atbalsta

pasākumu kopuma, kuri aizsākās jau 2008. gada novembrī, izvietojot šajā bankā Valsts kases depozītu un apstiprinot valsts galvojumu sindicētajiem kredītiem. EK sākotnējie apstiprinājumi esot attiekušies uz ieguldījumu subordinētajā kapitālā. Pēc visu darbību veikšanas – ieguldīšanas likviditātē, attiecīgu galvojumu izsniegšanas un daļējas sindicēto kredītu apmaksas – FKTK esot secinājusi, ka Parex bankai nepieciešams arī ieguldījums pamatkapitālā. Tā kā šāds valsts atbalsts ar EK neesot bijis saskaņots, Latvija 2009. gada 29. martā vērsusies pie EK ar jaunu paziņojumu. EK lēmuma pieņemšana esot iekavējusies, citastarp, sakarā ar diskusijām par to, vai Parex banka vēl arvien atrodas glābšanas stadijā vai arī ir nepieciešams iesniegt restrukturizācijas plānu. 2009. gada 11. maijā esot saņemts pozitīvs EK lēmums par plānoto valsts atbalstu Parex bankai tās glābšanas stadijā. Šis lēmums ietvēris norādi par ieguldījumu kapitālā un pilnīgi skaidru norādi par to, ka pamatkapitāla palielināšanā piedalās valsts un tieši valsts palielina savu līdzdalību. Tātad, ja Pieteikuma iesniedzēji šādai pamatkapitāla palielināšanai neesot piekrituši, tiem vajadzējis pārsūdzēt attiecīgo EK lēmumu ES tiesā. Laikā, kad lieta tiek izskatīta Satversmes tiesā, šis lēmums vairs neesot pārsūdzams.

Savukārt Parex bankas restrukturizācijai nepieciešamā atbalsta izskatīšana Eiropas Komisijā esot ilgusi no 2009. gada 11. maija, kad Latvija iesniedza pirmo restrukturizācijas plānu, līdz 2010. gada 15. septembrim, kad EK pieņēma pozitīvu lēmumu par pilnveidoto restrukturizācijas plānu. Pirmais iesniegtais restrukturizācijas plāns EK neesot apmierinājis tāpēc, ka tā nekonstatējusi bankas dzīvotspēju un līdz ar to 2009. gada 29. jūlijā uzsākusi attiecīgu pārbaudes procedūru.

D. Lagzdiņa uzsvēra, ka attiecīgais procedūras uzsākšanas lēmums bijis publicēts „ES Oficiālajā Vēstnesī” un jebkurai ieinteresētai personai, ieskaitot akcionārus, bijušas tiesības iesniegt savu viedokli par to, kā šī restrukturizācija notiek vai kā tai vajadzētu notikt. Pieteikuma iesniedzēji nekādus apsvērumus EK neesot iesnieguši. EK 2010. gada 15. septembra lēmums paredzot, ka bijušo akcionāru atstāšana Parex bankā un to daļības proporcijas samazināšana ir pienācīga nasta, kas uzlikta par to, ka viņi nepiedalījās bankas glābšanā. Pieteikuma iesniedzēji šo EK lēmumu neesot pārsūdzējuši. Laikā, kad lieta tiek izskatīta Satversmes tiesā, EK 2010. gada 15. septembra lēmums vairs neesot pārsūdzams.

Pēc D. Lagzdiņas ieskata, Pieteikuma iesniedzēju proporcionāla piedalīšanās pamatkapitāla palielināšanā bez adekvātas līdzdalības sindicēto kredītu samaksā un depozītnoguldījumos radītu viņiem nepamatotas priekšrocības. Ja Pieteikuma iesniedzēji uzskatījuši, ka Parex bankai sniegtais valsts atbalsts būtu saderīgs ar Eiropas kopējo tirgu arī tad, ja akcionāri izmantotu savas pirmtiesības, viņiem esot bijusi iespēja apstrīdēt EK lēmumu.

Atbildot uz Pieteikuma iesniedzēju pārstāvja jautājumu, D. Lagzdiņa atzina, ka EK, apstiprinot valsts atbalstu, ir ņēmusi vērā to, ka ieguldījumu Parex bankas pamatkapitālā izdarīs tikai un vienīgi valsts. Savukārt jautājums par to, vai lēmumu pieņems bankas padome vai kāda cita institūcija, neesot valsts atbalsta tiesību jautājums.

8. Pieaicinātā persona – Finanšu un kapitāla tirgus komisija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 1. un 105. pantam. Apstrīdētajā normā noteiktais akcionāru pirmtiesību ierobežojums nepārkāpjot Satversmes 105. pantu, jo šis īpašuma tiesību ierobežojums esot attaisnojams ar leģitīmā mērķa sasniegšanu un samērīgs. Tas esot aplūkojams kopsakarā ar komercdarbības valsts atbalsta institūtu. Komercdarbības atbalsta sniegšana esot uzskatāma par ārkārtas pasākumu, kas kredītiestādes līdzšinējiem akcionāriem dod iespēju uz valsts kā netiešā akcionāra ieguldīto līdzekļu rēķina nezaudēt savu daļību kredītiestādē (kredītiestādes pamatkapitāla apmaksātās daļas apmērā) un arī turpmāk izmantot akcionāriem normatīvajos aktos noteiktās tiesības.

Satversmes tiesas sēdē FKTK pārstāvis – **FKTK Juridiskā un licencēšanas departamenta direktors Guido Romeiko** norādīja uz četriem dažāda līmeņa riskiem, ar ko saistīta kredītiestādes darbība. Valsts atbalsts esot iespējams tikai tādā situācijā, kad kredītiestāde rada smagāko no riskiem – draudus tautsaimniecībai. Tādējādi apstrīdētajā normā paredzētais regulējums esot piemērojams vienīgi tad, ja šādi draudi ir reāli un ļoti nopietni.

Pēc FKTK pārstāvja domām, varētu uzskatīt, ka to jauno akciju emisija, kuras saņēma valsts, ir atlīdzība par valsts veikto bankas rekapitalizāciju. Morālais risks gadījumā, ja tiktu saglabātas akcionāru pirmtiesības, slēpjoties tajā apstākļi, ka personas, kuras nespēja sniegt tik lielu finansiālu ieguldījumu, lai glābtu banku, iegulda nelielus papildu līdzekļus un tādējādi var cerēt, ka to akcijas iegūs vismaz kaut kādu vērtību.

FKTK uzsver, ka apstrīdētā norma kā ārkārtas tiesību instruments, kas izmantojams steidzamai kredītiestādes maksātnespējas novēršanai, atbilst Direktīvai 77/91/EEK. No starptautisko institūciju viedokļiem un dalībvalstu pieredzes šīs direktīvas prasību piemērošanā finanšu krīzes gadījumā izrietot secinājums, ka Direktīvā 77/91/EEK paredzētās akcionāru tiesības nav absolūtas un to ierobežošana ir attaisnojama ar īpašiem apstākļiem.

Atsaucoties uz EST judikatūru, FKTK norāda, ka atbilstoši tiesiskās paļāvības principam tiesību normai jābūt tiesiskai, saprātīgai un skaidrai, kā arī jānodrošina attiecīgās situācijas normatīvā regulējuma paredzamība. Tomēr, mainoties ekonomiskajai situācijai, tiesību normas adresāts nevarot vienpusēji paļauties uz to, ka netiks grozīti normatīvie akti, kuri skar konkrēto tiesību jomu. Tiesību normas adresātam nelabvēlīgas situācijas radīšana pati par sevi neesot uzskatāma par tiesiskās paļāvības principa pārkāpumu. Personas paļaušanās uz savām normatīvajos aktos noteiktajām tiesībām neesot absolūta un varot tikt ierobežota, ja ierobežojums ir pamatots, nepieciešams kopējo sabiedrības interešu aizsardzībai un samērīgs.

9. Pieaicinātā persona – biedrība „Latvijas Komerbanku asociācija” (turpmāk – Asociācija) – norāda, ka apstrīdētajā normā ietverta rekapitalizācijas shēma, kas esot viens no instrumentiem, ko finanšu iestādes izmanto krīzes situācijā. Asociācija uzskata, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 1. un 105. pantu. Apstrīdētā norma ierobežojot akcionāru tiesības uz īpašumu, proti, atņemot tiem tiesības balsot par pamatkapitāla palielināšanu, pamatkapitāla palielināšanas noteikumu apstiprināšanu un statūtu grozīšanu, kā arī tiesības izmantot akcionāru pirmtiesības. Taču šis ierobežojums atbilstot Satversmei.

Asociācijas **pilnvarotā pārstāve zvērināta advokāte Ketija Tola** tiesas sēdē norādīja, ka ir vairāki veidi, kādos valsts var sniegt palīdzību kredītiestādei: rekapitalizācija, bankas saistību garantiju došana, pilnīga vai daļēja nacionalizācija, kredītiestādes likviditātes nodrošināšana. Ne katrā gadījumā valsts palīdzība būtu uzskatāma par valsts atbalstu, taču rekapitalizācijas shēma vienmēr būšot valsts atbalsts. Savukārt valsts atbalsts atbilstoši LESD parasti neesot pieļaujams, jo kropļojot konkurenci. Valsts atbalsts esot pieļaujams tikai īpašos gadījumos ar EK atļauju.

Asociācija uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertajam pamattiesību ierobežojumam ir leģitīms mērķis – novērst kredītiestādes finansiālās stabilitātes

apdraudējumu, tādējādi aizsargājot noguldītāju intereses, atjaunojot uzticību iekšzemes banku sistēmai un nodrošinot vispārējo valsts finanšu stabilitāti. K. Tola tiesas sēdē izteica viedokli, ka akcionāru pirmtiesību atņemšana esot skaidrojama ar trim šādiem iemesliem: 1) nepieciešamība procesu veikt ātri; 2) nepieciešamība zināt, tieši par kādu summu tiks palielināts pamatkapitāls; 3) nepieciešamība ierobežot konkurences kropļošanu. Proti, pēc valsts atbalsta saņemšanas akciju vērtība palielinoties un, ja līdzšinējie akcionāri varētu izmantot akcionāru pirmtiesības, tad viņi gūtu nepamatotu labumu no valsts atbalsta.

Apstrīdētā norma savu leģitīmo mērķi sasniedzot, jo gadījumā, kad pati kredītiestāde valdes personā lūdz palielināt kredītiestādes kapitālu, tiek nodrošināta naudas līdzekļu piesaiste, kas krīzes situācijā ļaujot kredītiestādei turpināt darbu.

Asociācija uzskata, ka nav citu, akcionāru tiesības mazāk ierobežojošu līdzekļu, ar kuriem varētu sasniegt leģitīmo mērķi. Saglabājot akcionāriem tiesības balsot par minētajiem jautājumiem akcionāru sapulcē, kā arī saglabājot akcionāru pirmtiesības, kapitāla piesaistīšanas process tiktu nepieļaujami paildzināts. Savukārt pieteikumā par labvēlīgāku atzītais rīcības modelis – vispirms kredītiestādes akcionāru akciju pārņemšana un tikai pēc tam pamatkapitāla palielināšana – radītu vairākas negatīvas sekas gan valstij, gan arī kredītiestādei. Tā, piemēram, naudas līdzekļi, ko valsts ieguldītu pašā kredītiestādē, lai uzlabotu tās finansiālo stāvokli, tiktu novirzīti akcionāriem. Turklāt minētais modelis neesot arī akcionāru tiesības mazāk aizskarošs līdzeklis, jo valsts rīcība, kas uzlabo kredītiestādes finansiālo stāvokli, ļaujot akcionāriem arī turpmāk izmantot savas īpašuma tiesības uz akcijām.

Pēc Asociācijas ieskata, apstrīdētajā normā ietvertais akcionāru tiesību ierobežojums nerada viņiem negatīvas materiālās sekas. Akciju dalības apmērs samazinoties tikai proporcionāli, taču nemainoties absolūtos skaitļos, proti, nemainoties nedz akciju skaits, nedz arī vienas akcijas vērtība.

Nesamazinoties arī izmaksājamo dividendžu apmērs, akciju tirgus vērtība vai iespējamā likvidācijas kvota akciju sabiedrības likvidācijas gadījumā. Ja kredītiestāde, nesaņemot valsts atbalstu, kļūtu maksātnespējīga, līdzšinējie tās akcionāri zaudētu ne vien tiesības piedalīties kredītiestādes pārvaldībā, bet arī mantiskās tiesības, jo maksātnespējas gadījumā tiem būtu visai niecīga iespēja saņemt likvidācijas kvotu.

10. Ar Satversmes tiesas tiesneša Viktora Skudras lēmumu lietā noteikta **ekspertīze par apstrīdētās normas atbilstību ES tiesībām**. Ekspertīzi uzdots veikt LL.M. ES tiesībās Esmeraldai Balodei-Burakai.

Eksperte norāda, ka uz situāciju, kuru regulē apstrīdētā norma, ir attiecināms Direktīvas 77/91/EEK 25. pants, kas Latvijas tiesībās pārņemts ar Komerclikuma 249. pantu, un 29. panta 1. punkts, kas pārņemts ar Komerclikuma 251. pantu. Pieņemot apstrīdēto normu, likumdevējs nolēmis izdot speciālo normu, kura atkāptos no Komerclikuma 249. panta pirmajā daļā un 251. pantā ietvertajiem principiem situācijā, kad iestājušies divi īpaši apstākļi: a) kredītiestādes valde izteikusi lūgumu, lai valsts iegūst vai palielina būtisku līdzdalību šajā kredītiestādē; b) MK pieņēmis lēmumu, ar kuru šāds lūgums ir apmierināts. Savukārt Direktīvā 77/91/EEK minētās atkāpes *expressis verbis* neesot norādītas. Direktīvas mērķis esot nodrošināt akcionāriem minimālo aizsardzību visās dalībvalstīs. EST secinājusi, ka Direktīvas 77/91/EEK mērķis būtu nopietni apdraudēts, ja dalībvalstis būtu tiesīgas atkāpties no minētās direktīvas noteikumiem, uzturot spēkā noteikumus – pat tādus, ko klasificē kā īpašus vai izņēmuma noteikumus (*sk. EST 1991. gada 30. maija spriedumu apvienotajās lietās Nr. C-19/90 un Nr. C-20/90 „Marina Karella and Nicolas Karellas v Minister for Industry, Energy and Technology and Organismos Anasygkrotiseos Epicheiriseon AE”*).

Turklāt Direktīvas 77/91/EEK 25. panta 1. punktā ietvertās akcionāru sapulces tiesības pieņemt lēmumus esot piemērojamas arī tādās situācijās, kas saistītas ar komercsabiedrību, kurai ir nopietnas finansiālas grūtības [*sk. EST 1998. gada 12. maija spriedumu lietā Nr. C-367/96 „Alexandros Kefalas and Others v Elliniko Dimosio (Greek State) and Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE)”*]. Līdz ar to eksperte secina, ka apstrīdētā norma neatbilst Direktīvas 77/91/EEK 25. panta 1. punktam.

Eksperte norāda, ka Direktīvas 77/91/EEK 29. panta 1. punkta detalizētu interpretāciju EST neesot bijusi izdevība sniegt, taču ar līdzīgu argumentāciju, balstoties uz minētās direktīvas mērķi, esot iespējams nonākt pie identiska secinājuma, proti, ka apstrīdētā norma neatbilst arī Direktīvas 77/91/EEK 29. panta 1. punktā noteiktajam. Turklāt EST esot atzinusi, ka gan Direktīvas 77/91/EEK 25. panta 1. punkts, gan 29. panta 1. punkts ir formulēti bez nosacījumiem, kā arī pietiekami skaidri un precīzi, lai tiem būtu tieša iedarbība

(sk. EST 1991. gada 30. maija spriedumu apvienotajās lietās Nr. C-19/90 un Nr. C-20/90 „Marina Karella and Nicolas Karellas v Minister for Industry, Energy and Technology and Organismos Anasygkrotiseos Epicheiriseon AE”).

Atzinumā norādīts, ka uz situāciju, kuru regulē apstrīdētā norma, attiecas arī ES primāro tiesību norma – LESD 107. panta 3. punkta „b” apakšpunkts (bijušais Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 87. panta 3. punkta „b” apakšpunkts). Šajā punktā minētos izņēmumus piemērojot EK. Globālās finanšu krīzes kontekstā 2008. gada 13. oktobrī EK izplatījusi paziņojumu, kurā citastarp norādīts, ka, ņemot vērā 2008./2009. gada finanšu krīzes apmērus un ietekmi, kā arī iespējamās sekas, esot pieļaujams izmantot ESDL 107. panta 3. punkta „b” apakšpunktā minēto izņēmumu kā atbilstošu tiesisko pamatojumu valsts atbalstam noteiktās, individuāli izvērtējamās situācijās, īpaši attiecībā uz finanšu institūcijām (sk. EK paziņojuma „Valsts atbalsta noteikumu piemērošana pasākumiem, kas veikti attiecībā uz finanšu iestādēm saistībā ar pašreizējo globālo finanšu krīzi” 8. un 9. punktu ES Oficiālajā Vēstnesī, 2008. gada 25. oktobris, Nr. C 270). Šādu nostāju EK saglabājusi, pieņemot sekundāros ES tiesību aktus par Parex bankai paredzētā Latvijas valsts atbalsta saderību ar ESDL 107. pantu. Līdz ar to eksperte secina, ka apstrīdētā tiesību norma atbilst ESDL 107. panta 3. punkta „b” apakšpunktam.

Atzinumā norādīts, ka secinājums par apstrīdētās normas neatbilstību Direktīvai 77/91/EEK ir balstīts uz EST iepriekš sniegto attiecīgo tiesību normu interpretāciju. Proti, atbilstoši minētajai EST judikatūrai situācija, kuru regulē apstrīdētā norma, esot līdzīga tām situācijām, kuras EST jau aplūkojusi, īpaši attiecībā uz finansiālās grūtībās nonākušu sabiedrību, kāda bija EST lietā Nr. C-367/96 „Alexandros Kefalas and Others v Elliniko Dimosio (Greek State) and Organismos Oikonomikis Anasygkrotisis Epicheiriseon AE (OAE)” iesaistītā sabiedrība. Tomēr EST nekad neesot sniegusi attiecīgo ES tiesību normu interpretāciju sakarā ar tādu situāciju, kad globālu procesu rezultātā finansiālās grūtībās vienlaikus var nonākt daudzas kredītiestādes dažādās ES valstīs. ES finanšu tirgu integrācija esot stimulējusi arī ES iekšējā tirgus vēl ciešāku saliedēšanos, kas ļaujot nošķirt situāciju, kuru regulē apstrīdētā norma, no tām situācijām, kuras EST aplūkojusi iepriekš.

Ja Satversmes tiesa uzskatītu, ka, pirmkārt, jautājums par ES tiesību piemērošanu ir būtisks lietas izlemšanā, un, otrkārt, ņemtu vērā to, ka attiecīgo Direktīvas 77/91/EEK normu un ESDL 107. panta 3. punkta „b” apakšpunkta

piemērošanu kopsakarā EST nekad nav vērtējusi, kā arī to, ka šādai piemērošanai nepieciešamā ES tiesību normu interpretācija nav acīmredzama, tai saskaņā ar ESDL 267. panta trešajā daļā un EST 1982. gada 6. oktobra spriedumā lietā Nr. 283/81 „Srl CILFIT and Lanificio di Gavardo SpA v Ministry of Health” noteikto būtu jāvērtē Eiropas Savienības tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu.

Secinājumu daļa

11. Saeimas pārstāvis tiesas sēdē izteica lūgumu izbeigt tiesvedību lietā sakarā ar to, ka:

- 1) neesot pamattiesību ierobežojuma;
- 2) Pieteikuma iesniedzēji neesot izmēluši iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai tiesvedība lietā ir izbeidzama.

11.1. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 11. punktu persona pieteikumu par Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktā paredzētās lietas ierosināšanu var iesniegt tai noteikto pamattiesību aizskāruma gadījumā, tas ir, kā konstitucionālo sūdzību. Satversmes tiesas likuma 19.² panta pirmā daļa noteic, ka „konstitucionālo sūdzību (pieteikumu) Satversmes tiesai var iesniegt ikviena persona, kura uzskata, ka tai Satversmē noteiktās pamattiesības aizskar tiesību norma, kas neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai”, bet sestās daļas 1. punkts prasa pamatot apgalvojumu, ka ir aizskartas pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības. Līdz ar to konstitucionālās sūdzības gadījumā ir svarīgi noskaidrot, vai tiešām ir aizskartas pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības.

Ja lietā pastāv šaubas par to, vai apstrīdētā norma skar pieteikuma iesniedzējam Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības, šo jautājumu Satversmes tiesa parasti izvērtē visupirms (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8. punktu*).

11.2. Šāds izvērtējums ir saistīts ar Satversmes 105. pantā noteikto tiesību tvēruma, kā arī apstrīdētās normas satura noskaidrošanu. Ja apstrīdētā norma vispār neskar pieteikuma iesniedzējam Satversmē noteiktās pamattiesības, atbilstoši Satversmes tiesas praksei tiesvedību lietā iespējams izbeigt (*sk.*,

piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmumu par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03). Savukārt tad, ja apstrīdētā norma paredz pamattiesību ierobežojumu, tā atbilstība Satversmei izvērtējama spriedumā.

12. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka viņiem ir aizskartas pamattiesības uz īpašumu. Tās nostiprinātas Satversmes 105. pantā, kas nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

Lietas dalībnieki un visas pieaicinātās personas, atsaucoties uz Satversmes tiesas praksi, sākotnēji bija vienisprātis, ka apstrīdētajā normā ir paredzēts Satversmes 105. pantā Pieteikuma iesniedzējiem noteikto pamattiesību ierobežojums. Viedokļi atšķīrās tikai jautājumā par tā apjomu. Savukārt tiesas sēdē Saeimas pārstāvis apgalvoja, ka Satversmes 105. pantā lietotais termins “īpašums” attiecināms tikai uz tādām akcijām, kurām ir ekonomiska vērtība, bet Pieteikuma iesniedzēju akcijām neesot ekonomiskas vērtības un tādēļ tās neietilpstot Satversmes 105. panta tvērumā.

Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms noskaidros, vai uz Pieteikuma iesniedzējiem piederējušajām akcijām laikā, kad Parex bankas pamatkapitāla palielināšanai tika piemērota apstrīdētā norma, bija attiecināms Satversmes 105. pantā paredzētais termins „īpašums”.

12.1. Satversmes tiesa savā praksē daudzkārt ir interpretējusi Satversmes 105. pantu un jau izstrādājusi viedokli par tā interpretācijas metodoloģiju un saturu. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka no Satversmes 89. panta, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem, izriet valsts pienākums ņemt vērā starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu*). Noskaidrojot Satversmē noteikto pamattiesību saturu, ir jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Starptautiskās cilvēktiesību normas un to piemērošanas prakse konstitucionālo tiesību līmenī kalpo par interpretācijas līdzekli, lai noteiktu

pamattiesību un tiesiskas valsts principu saturu un apjomu, ciktāl tas nenoved pie Satversmē ietvertu pamattiesību samazināšanas vai ierobežošanas (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu*). Tātad, ja no Konvencijas normām un to interpretācijas ECT praksē izriet, ka konkrētas Konvencijā nostiprinātas cilvēktiesības aptver konkrēto situāciju, tad šī situācija parasti ietilpst arī Satversmē nostiprināto attiecīgo pamattiesību tvērumā. Savukārt tad, ja Konvencijā nostiprinātās cilvēktiesības konkrēto situāciju neaptver, tas pats par sevi vēl nenozīmē, ka šī situācija Satversmē nostiprināto attiecīgo pamattiesību tvērumā neietilpst. Šādā gadījumā Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai nepastāv apstākļi, kas norāda uz to, ka Satversmē ir paredzēts augstāks pamattiesību aizsardzības līmenis.

12.2. Satversmes tiesa jau agrāk ir secinājusi: „Nav šaubu par to, ka kapitāla daļa ir uzskatāma par „īpašumu” Satversmes 105. panta izpratnē” (*Satversmes tiesas 2010. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-113-0106 14. punkts*). Saeimas pārstāvis šim secinājumam nepiekrīt, uzskatot, ka akcionāra tiesības uz īpašumu tiek aizsargātas tikai tad, ja akcijām ir tirgus vērtība. Saeimas pārstāvis minēto viedokli balsta galvenokārt uz vienu ECT nolēmumos ietvertu teikumu: „[...] akcijām publiskā kompānijā ir ekonomiska vērtība, un tādēļ tās uzskatāmas par īpašumu Konvencijas Pirmā protokola 1. panta nozīmē” (sk., piemēram, *ECT 2002. gada 7. novembra lēmuma lietā „Olczak against Poland”, iesniegums Nr. 041/96, 60. punktu*). No šā teikuma Saeimas pārstāvis izdara slēdzienu par pretējo (*per argumentum e contrario*), kā arī uzskata, ka ar vārdiem „ekonomiska vērtība” būtu saprotama akciju tirgus vērtība.

12.2.1. Slēdziens *per argumentum e contrario*, interpretējot tiesību aktu, ir pieļaujams tikai tad, ja tiesību akta piemērošanas gadījumi uzskaitīti izsmelīgi, bet nav pieļaujams, ja nonāk pretrunā ar pārējiem šā tiesību akta noteikumiem. Var piekrist, ka noteiktos gadījumos ECT spriedumos ietvertu atziņu būtību ir iespējams noskaidrot arī *per argumentum e contrario*, taču konkrētajā gadījumā šāda pieeja nav pamatota. Saeimas pārstāvja secinājums nonāk pretrunā ar lēmumā minētajiem faktiem par tās bankas finanšu stāvokli, kuras akciju īpašnieks bija attiecīgās sūdzības iesniedzējs (sk. *ECT 2002. gada 7. novembra lēmuma lietā „Olczak against Poland”, iesniegums Nr. 041/96, 9. punktu*). Ja Saeimas pārstāvja viedoklis par ECT nostāju būtu pamatots, ECT būtu vajadzējis secināt, ka sūdzības iesniedzēja akcijām nebija tirgus vērtības un tāpēc tās

neietilpst Konvencijas Pirmā protokola 1. panta tvērumā. Taču minētajā lietā ECT secināja, ka sūdzības iesniedzējs kā publiskas kompānijas akcionārs, atsaucoties uz Konvencijas Pirmā protokola 1. pantu, varēja prasīt cietušā statusu (sk. ECT 2002. gada 7. novembra lēmuma lietā „*Olczak against Poland*”, iesniegums Nr. 041/96, 61. un 62. punktu).

12.2.2. Satversmes tiesa jau ir norādījusi, ka jēdzienam “īpašums” Konvencijas Pirmā protokola 1. panta izpratnē ir patstāvīga nozīme. Ar to jāsaprot gan nekustamais, gan kustamais īpašums, turklāt šis jēdziens ietver līguma tiesības ar ekonomisku vērtību un dažādas ekonomiskās intereses (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu).

Pēc Saeimas pārstāvja ieskata, ECT lietotais termins „ekonomiska vērtība” (*economic value*) minētajos nolēmumos būtu saprotams kā akcijas tirgus vērtība.

Taču gadījumos, kad runa ir par īpašuma tirgus vērtību, ECT praksē tiek lietots termins „tirgus vērtība” (*market value*) vai „pilna tirgus vērtība” (*full market value*) (sk., piemēram, ECT 1986. gada 21. februāra sprieduma lietā „*James and others v. the United Kingdom*”, iesniegums Nr. 8793/79, 54. punktu un 2011. gada 5. aprīļa sprieduma lietā „*Yildirim v. Turkey*”, iesniegums Nr. 21482/03, 19. punktu). Konvencijas Pirmā protokola 1. panta kontekstā termins „ekonomiskā vērtība” tiek lietots plašākā nozīmē nekā termins „tirgus vērtība” un apzīmē prasījuma mantisko raksturu plašā kontekstā ar mērķi nošķirt mantiska rakstura prasījumus no tādiem prasījumiem, kuriem mantiska rakstura vispār nav.

Atsaucoties gan uz ECT atziņām, gan uz Latvijas tiesību zinātnieku viedokli, Satversmes tiesa jau ir secinājusi, ka „ Satversmes 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju. Ar tiesībām uz īpašumu saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, piemēram, [...] tiesības, kas izriet no kapitāla daļām un akcijām (kā arī citiem vērtspapīriem)” (sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 20. aprīļa lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-100-03 8.2. punktu).

12.2.3. Apzīmējumu „akcijas vērtība” iespējams lietot atšķirīgās nozīmēs.

Akcijas mantisko raksturu visupirms atspoguļo tās nominālvērtība. Tā citastarp norāda, ka veikts attiecīgs mantisks ieguldījums sabiedrības

pamatkapitālā. Atbilstoši Komerclikuma 230. panta pirmajai daļai „akciju nominālvērtību nosaka sabiedrības statūtos un izsaka latos”. Atbilstoši Komerclikuma 259. pantam jaunās emisijas akciju nominālvērtību nosaka pamatkapitāla palielināšanas noteikumos. Par katru jaunās emisijas akciju maksājama šīs akcijas pārdošanas cena, kuru nosaka valde, bet kura nedrīkst būt mazāka par akcijas nominālvērtību. Akcijas pārdošanas cena veidojas no akcijas nominālvērtības, papildmaksas un emisijas uzcelojuma.

Gada pārskatu likuma 43. panta otrais teikums paredz, ka akciju sabiedrībām gada pārskatā vienmēr jānorāda akciju skaits un nominālvērtība. Ministru kabineta 2008. gada 4. augusta noteikumu Nr. 618 „Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu” 32. punkta pirmais teikums attiecībā uz mantojamo mantu un tās novērtēšanu paredz, ka „kapitālsabiedrību kapitāla daļu vai akciju, cita veida līdzdalības daļu, kā arī vērtspapīru vērtība ir to nominālvērtība”.

Pieteikuma iesniedzējiem gan pirms apstrīdētās normas pieņemšanas, gan arī pēc tās piemērošanas pieder akcijas ar vienu un to pašu nominālvērtību. Nevar apgalvot, ka Pieteikuma iesniedzējiem piederošajām akcijām apstrīdētās normas pieņemšanas vai piemērošanas laikā nebija ekonomiskas vērtības un ka no šīm akcijām izrietošās tiesības nebija mantiska rakstura tiesības.

Satversmes tiesa ir arī secinājusi, ka Satversmes 105. pants aizsargā personas tiesības uz mantu, kas palikusi pēc tādas uzņēmēj sabiedrības izslēgšanas no uzņēmumu reģistra, kurā šai personai piederējušas kapitāla daļas (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-113-0106 14. punktu*).

Tāpat fakts, ka Pieteikuma iesniedzējiem pieder akcijas sabiedrībā, kas nonākusi finansiālās grūtībās, neizslēdz tās no Satversmes 105. panta tvēruma.

12.2.4. Asociācijas pārstāve norādīja, ka akcijas tirgus vērtība atspoguļo cenu, ko citas personas ir gatavas maksāt personai par akciju gadījumā, ja tā savu akciju pārdod. Akcijas tirgus vērtība ir atkarīga no dažādiem faktoriem, tostarp no attiecīgo akciju pieprasījuma un piedāvājuma tirgū. Ja ņem vērā arī to, ka privāttiesību subjekts ERAB izrādīja interesi par Parex bankas akciju iegādi un tās arī iegādājās, nevar uzskatīt, ka šīm akcijām apstrīdētās normas pieņemšanas un vairākkārtējās piemērošanas laikā nebija nekādas tirgus vērtības.

No akciju nominālvērtības un tirgus vērtības atšķiras tā vērtība, kuru aprēķina vai nosaka ar speciālu nolūku. Piemēram, atsavinot īpašumu kārtībā,

kādu paredz Konvencijas Pirmā protokola 1. panta pirmā daļa, atlīdzībai jābūt saprātīgi saistītai ar īpašuma tirgus vērtību, taču šī norma negarantē tiesības uz pilnu atlīdzību visos apstākļos. Arī Satversmes 105. pantā lietotais termins „taisnīga atlīdzība” ne vienmēr ir saprotams kā atsavināmā nekustamā īpašuma tirgus vērtība (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.3. punktu*).

Saskaņā ar Banku pārņemšanas likuma 8. panta pirmo un ceturto daļu akciju, mantas, tiesību vai saistību atsavināšanas gadījumā bankas akcionāriem vai bankai piešķiramās taisnīgās atlīdzības, tās apmēra un samaksas, kā arī piedāvāšanas kārtību nosaka MK, bet strīda gadījumā – tiesa civilprocesuālajā kārtībā pēc bankas vai tās akcionāru prasības.

Saeimas pārstāvis tiesai iesniedzis FM 2011. gada 2. septembra vēstuli Nr. 7-3-07/5778, kurā apgalvots: „Pēc VAS „Privatizācijas aģentūra” sniegtās informācijas akciju tirgus vērtības novērtējumu nevarēja veikt, jo akciju vērtība ir bijusi simboliska, ko apliecina arī to iegādes cena (kopā divi lati un viens eiro cents)” (*lietas materiālu 4. sēj. 163. lpp.*). Minētais FM viedoklis nonāk pretrunā ar viedokli, ko tā bija paudusi 2009. gada 24. februāra vēstulē Ministru prezidentam: „Lai ERAB varētu lemt par iespējamo iesaisti Parex bankas pamatkapitālā, ir nepieciešams noteikt Parex bankas vienas akcijas vērtību. Vairāku institūciju veiktajos aprēķinos tiek minēta atšķirīga vienas akcijas vērtība. Likvidācijas vērtība varētu būt 0,01 lats par akciju” (*FM 2009. gada 24. februāra vēstule Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 72. lpp.*).

Ņemot vērā Pieteikuma iesniedzējiem piederošo akciju skaitu, kas vienam no tiem pārsniedz divus miljonus, bet otram – miljonu akciju, arī tādā gadījumā, ja akciju vērtība aprobežotos ar minēto simbolisko summu, to nevar uzskatīt par neietilpstošu Satversmes 105. panta tvērumā.

Turklāt Pieteikuma iesniedzēja „East Capital (Lux)” auditētajā 2008. gada pārskatā „East Capital (Lux) Eastern European Fund” piederošajām 28 900 Parex bankas akcijām norādīta tirgus vērtība (*market value*) 40 tūkstošu dolāru apmērā [*sk. East Capital (Lux). Société d'investissement à capital variable incorporated in Luxembourg. Audited Annual report 2008 lietas materiālu 6. sēj. 104. lpp.*].

Tātad nevar piekrist viedoklim, ka Satversmes 105. pantā lietotais jēdziens „īpašums” neietver Pieteikuma iesniedzējiem piederējušās akcijas un līdz ar to nevar pastāvēt tiem Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojums.

Tādējādi lūgums izbeigt lietu uz šā pamata nav apmierināms.

13. Lai lemtu par Saeimas pārstāvja lūgumu izbeigt tiesvedību sakarā ar to, ka Pieteikuma iesniedzēji nav izsmēluši visas iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, vispirms ir jānoskaidro, kura Satversmes 105. panta teikuma tvērumā ietilpstošās tiesības Pieteikuma iesniedzējiem ir ierobežotas, proti, kurš Satversmes 105. panta teikums un ciktāl attiecināms uz apstrīdēto normu. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu. Savukārt Satversmes 105. panta ceturtais teikums līdzīgi kā Konvencijas Pirmā protokola 1. pants paredz valstij tiesības noteiktos gadījumos īpašuma tiesības atņemt *de jure* (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu*). „Minētās normas paredz atšķirīgus kritērijus ierobežojuma tiesiskuma izvērtēšanai, tādēļ nosakāms, kura no tām attiecināma uz apstrīdēto normu” (*Satversmes tiesas 2010. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-113-0106 14. punkts*).

Jāņem vērā, ka tādā gadījumā, ja uz situāciju attiecināms Satversmes 105. panta ceturtais teikums, Satversme paredz specifiskas prasības, kas varētu ietekmēt arī iespējamo tiesību aizsardzības līdzekļu esamību un raksturu. Proti, „īpašuma piespiedu atsavināšana pieļaujama tikai uz tāda „atsevišķa likuma” pamata, kuru likumdevējs pieņem izņēmuma gadījumos” (*Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.2. punkts*).

13.1. Pieteikuma iesniedzēji uzskata, ka faktiski aiz apstrīdētās tiesību normas ir aplēpta īpašuma nacionalizācija bez atbilstošas kompensācijas izmaksāšanas, un apstrīd tās atbilstību arī Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam.

Pieteikuma iesniedzējiem piederošo akciju nominālvērtība nav mainījusies, un to īpašumā gan pirms, gan arī pēc apstrīdētās normas piemērošanas ir tieši tikpat daudz akciju ar tieši tādu pašu nominālvērtību kā iepriekš, ja vien īpašnieks pats tās nav labprātīgi atsavinājis. Apstrīdētā norma pati par sevi neparedz atņemt nedz īpašnieka statusu, nedz arī iespēju saņemt dividendes vai likvidācijas kvotu, kas pienākas sakarā ar jau piederošām akcijām, ja attiecīgās kredītiestādes finansiālais stāvoklis to pieļauj. Tāpat netiek atņemtas tiesības piedalīties kredītiestādes akcionāru sapulcēs, ja tādas tiek sasauktas, vai realizēt citas akcionāram likumos paredzētās tiesības.

Tādējādi apstrīdētā norma neietilpst Satversmes 105. panta ceturta teikuma tvērumā.

13.2. „Konvencijas Pirmā protokola 1. panta pirmās daļas pirmais teikums garantē jebkuras fiziskās vai juridiskās personas tiesības netraucēti izmantot savu īpašumu, tas ir, tiesības netraucēti šo īpašumu valdīt, lietot, iegūt no tā visus iespējamus labumus, kā arī rīkoties ar to” [*Satversmes tiesas 1998. gada 30. aprīļa sprieduma lietā Nr. 0902(98) secinājumu daļas 1. punkts*]. Arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 17. panta pirmās daļas pirmais teikums paredz: „Ikvienai personai ir tiesības uz īpašumu, kas iegūts likumīgi, tiesības to lietot un atsavināt [...]” Minētā norma *expressis verbis* paredz tiesības ne vien atsavināt īpašumu, bet arī to lietot.

ECT norāda, ka akcija ir sarežģīts objekts, kas apliecina, ka akcionāram tā pieder kopā ar tai atbilstošajām tiesībām, tātad akcionāram ir ne vien tiesības uz kompānijas mantas daļu tās darbības izbeigšanas gadījumā, bet arī citas beznosacījuma tiesības, it īpaši tiesības balsot un tiesības ietekmēt kompānijas darbību (*sk. ECT 2001. gada 27. decembra lēmumu lietā „Sovtransavto Holding v. Ukraine”, iesniegums Nr. 48553/99, un 2002. gada 7. novembra lēmuma lietā „Olczak against Poland”, iesniegums Nr. 041/96, 60. punktu*). ECT lietā, kurā pieteicējam sākotnēji bija 49 procenti akciju, bet pēc vairākkārtējas pamatkapitāla palielināšanas – tikai 20,7 procenti, secināja, ka ir mainījušās pieteicēja iespējas ietekmēt kompāniju un īstenot kontroli pār tās mantu (*sk. ECT 2002. gada 25. jūlija sprieduma lietā „Sovtransavto Holding v. Ukraine”, iesniegums Nr. 48553/99, 92. punktu*).

Interpretējot Satversmes 105. pantā nostiprinātās pamattiesības, Satversmes tiesa jau iepriekš ir atsaukusies uz citu Eiropas valstu konstitūcijās nostiprinātajām normām un to interpretāciju attiecīgo valstu konstitucionālo tiesu praksē. Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka likums, kas paredzēja tiesības strādājošo pārstāvim piedalīties noteiktu jautājumu lemnā atsevišķos kapitālsabiedrības orgānos, ir izvērtējams kā tiesību uz īpašumu ierobežojums (*sk. Vācijas Federālās konstitucionālās tiesas 1979. gada 1. marta spriedumu apvienotajās lietās Nr. 1BVR 532, 533/77, 419/78 un 1 BvL 21/78 BVerfGE, 50, 290*). Arī Austrijas Republikas Konstitucionālā tiesa ir secinājusi, ka iespēja izspiest akcionārus no sabiedrības uzskatāma par īpašuma tiesību ierobežojumu, kam nepieciešams attaisnojums sakarā ar sabiedrības interesi,

piemērotību un samērīgumu (*sk. Austrijas Republikas Konstitucionālās tiesas 2005. gada 16. jūnija spriedumu lietā Nr. G129/04 <http://www.ris.bka.gv.at>*).

Aplūkojot ECT praksē izteiktās atziņas kopsakarā ar vēsturisko un spēkā esošo Latvijas likumu regulējumu, kā arī tiesību zinātnē paustajām atziņām par akcijas juridisko dabu, Satversmes tiesa secinājusi, ka „tiesības uz īpašumu ietver arī tiesības lemt ar īpašumu saistītus jautājumus” (*Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-12-01 8. punkts*).

13.3. Satversmes tiesa ir secinājusi arī to, ka akciju piederība rada personai tiesības uz īpašumu un tikai akcionāram ir tiesības lemt par Komerclikuma 284. panta otrajā daļā minētajiem jautājumiem, proti, pieņemt lēmumus par grozījumu izdarīšanu statūtos, pamatkapitāla izmaiņām, konvertējamo obligāciju emisiju, sabiedrības reorganizāciju, koncerna līguma noslēgšanu, grozīšanu vai izbeigšanu, sabiedrības iekļaušanu, piekrišanu tās iekļaušanai un sabiedrības darbības izbeigšanu. Minētie lēmumi tieši attiecas uz sabiedrības aktīviem un ir būtiski, jo var ietekmēt ikviena akcionāra īpašuma tiesību apjomu. Ja akcionāri paši nevar brīvi noteikt šo lēmumu pieņemšanas kārtību, tiek ierobežotas Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2008-12-01 9. punktu*).

Komerclikumā ietvertais regulējums attiecībā uz akcionāru sapulces kompetenci un akcionāru pirms tiesībām jāvērtē kopsakarā ar Direktīvu 77/91/EEK. Direktīvas 77/91/EEK 25. panta pirmais teikums paredz: „Par jebkuru kapitāla palielināšanu lemj kopsapulce”, savukārt 29. panta pirmā daļa nosaka: „Ja kapitālu palielina ar naudas ieguldījumu, akcionāriem jāpiedāvā akcijas, piešķirot tiem pirmpirkuma tiesības proporcionāli to akciju pārstāvētajam kapitālam.”

Latvijas tauta 2003. gada 1. septembra referendumā izšķīrās par to, ka Latvija kļūst par ES dalībvalsti. Satversmes tiesa jau norādījusi, ka pēc iestāšanās Eiropas Savienībā Latvijas Republikai jāpilda saistības, kas izriet no dalības Eiropas Savienībā, tostarp arī direktīvās noteiktās prasības (*sk. Satversmes tiesas 2004. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2004-01-06 7. punktu*). Tas gan nenozīmē, ka direktīvās ietvertās normas ikvienā gadījumā ietekmētu Satversmē noteikto pamattiesību tvērumu.

Konkrētajā gadījumā ir jāņem vērā Direktīvas 77/91/EEK kā akcionāru tiesību aizsardzības minimālo standartu noteicoša instrumenta īpašais raksturs un

vieta komercietībās. Minētās direktīvas 25. un 29. pants izstrādāts, ņemot vērā dalībvalstīs īstenoto akcionāru pamattiesību aizsardzību.

13.4. Līdz ar to, ņemot vērā visus minētos aspektus, jāsecina, ka Satversmes 105. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpst akcionāru tiesības akcionāru sapulcē izlemt ar akciju sabiedrības darbību saistītus jautājumus, tostarp jautājumus par pamatkapitāla palielināšanu, pamatkapitāla palielināšanas noteikumu apstiprināšanu, kā arī to, vai līdzšinējie akcionāri bauda pirmtiesības iegādāties jaunās emisijas akcijas.

Šīs akcionāra tiesības ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā neatkarīgi no tā, cik veiksmīga ir kredītiestādes saimnieciskā darbība, un aptver arī tiesības ar akcionāru sapulces starpniecību piedalīties tādu jautājumu lemšanā, kuri saistīti ar finansiālās grūtībās nonākušas kredītiestādes glābšanu.

Apstrīdētā norma paredz, ka kredītiestādes padome noteiktā situācijā ir tiesīga, nesusaucot akcionāru sapulci, tās vārdā pieņemt lēmumu par kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanu un apstiprināt pamatkapitāla palielināšanas noteikumus. Savukārt apstrīdētās normas otrā daļa noteic, ka minētajos gadījumos līdzšinējiem kredītiestādes akcionāriem nav pirmtiesību iegādāties jaunās emisijas akcijas.

Apstrīdētā norma liedz akcionāram īstenot no akcijas izrietošās tiesības, proti, piedaloties akcionāru sapulcē, pieņemt lēmumus attiecībā uz svarīgiem sabiedrības darbības jautājumiem, kā arī saglabāt savu līdzdalību sabiedrībā.

Tādējādi apstrīdētā norma ietilpst Satversmes 105. panta pirmā, otrā un trešā teikuma tvērumā un nosaka šajā pantā paredzēto pamattiesību ierobežojumu.

14. Saeima ir izteikusi viedokli par to, ka tiesvedība šajā lietā būtu izbeidzama, jo Pieteikuma iesniedzēji neesot izsmēluši visas iespējas aizstāvēt savas tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un līdz ar to konstitucionālā sūdzība neatbilstot subsidiaritātes principam.

Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrā daļa paredz, ka persona konstitucionālo sūdzību iesniegt ir tiesīga tikai tad, „ja ir izmantotas visas iespējas aizstāvēt minētās tiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem (sūdzība augstākai institūcijai vai augstākai amatpersonai, sūdzība vai prasības pieteikums vispārējās jurisdikcijas tiesai u.c.) vai arī tādu nav”.

„Konstitucionālā sūdzība ir veidota kā subsidiārs tiesību aizsardzības līdzeklis un Satversmes tiesas likumā paredzēta vienlaikus ar tiesas pieteikuma institūtu. Konstitucionālā sūdzība un tiesas pieteikums Satversmes tiesai ir savstarpēji saistīti institūti. Likumdevējs prezumējis, ka gadījumos, ja attiecīgajā civillietā, krimināllietā vai administratīvajā lietā piemērojamā tiesību norma aizskar Satversmē noteiktās pamattiesības, tiesa, apturot tiesvedību, pati vērsīsies Satversmes tiesā” (*Satversmes tiesas 2005. gada 31. augusta lēmuma „Par atteikšanos apturēt 2005. gada 26. augusta Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas tiesneses lēmuma civillietā Nr. C 31249605, 2496/05 un 2005. gada 29. augusta Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas tiesneša lēmuma civillietā Nr. C 31247205, 2472/05 izpildi” secinājumu daļas 2. punkts*). Subsidiaritātes principa mērķis ir panākt, lai tiesa, izskatot lietu pēc būtības, visupirms izmantotu tās rīcībā esošās tiesību piemērošanas un interpretācijas metodes Satversmei atbilstoša rezultāta sasniegšanai un tikai tad, ja tas nav iespējams, vērstos ar pieteikumu Satversmes tiesā. Satversmes tiesas kolēģijās ir nostiprinājusies tāda prakse, ka subsidiaritātes principa ievērošanai nepieciešams izsmelt reālās un efektīvās iespējas aizstāvēt aizskartās pamattiesības, nevis izmantot jebkurus teorētiski iespējamus tiesību aizsardzības līdzekļus, kas varētu jebkādā veidā attiekties uz pieteikuma iesniedzēja situāciju.

Atbilstoši minētajai praksei lēmuma par izskatāmās lietas ierosināšanu 3. punktā ir secināts, ka „Pieteikuma iesniedzējiem nav iespēju aizstāvēt savas pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem” (*lietas materiālu 1. sēj. 115. lpp.*).

14.1. Saeimas pārstāvis Satversmes tiesai iesniedzis informāciju par to, ka Rīgas pilsētas Ziemeļu rajona tiesā pēc vairāku personu prasības ir ierosināta civillietā par Parex bankas mazākuma akcionāru tiesību iegādāties Parex bankas reorganizācijas rezultātā izveidotās AS „Citadele banka” akcijas nodrošināšanu un reorganizācijas rezultātā nodarītā morālā kaitējuma atlīdzināšanu (*sk. lietas materiālu 4. sēj. 164. lpp.*). Saeimas pārstāvis, atsaucoties uz Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2010-60-01, pauž uzskatu, ka analogas Pieteikuma iesniedzēju civilprasības iesniegšana un izskatīšana būtu priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.

Taču minētajā spriedumā ir runāts par civilo tiesību aizsardzības līdzekli Satversmes 92. panta izpratnē, nevis pamattiesību aizsardzības līdzekli Satversmes tiesas likuma izpratnē. Nenoliedzot to, ka noteiktos gadījumos

zaudējumu atlīdzība var būt tiesību aizsardzības līdzeklis Satversmes tiesas likuma izpratnē, Satversmes tiesa piekrīt Pieteikuma iesniedzēju viedoklim, ka šāda veida prasība nav vērsta uz tādu pamattiesību aizsardzību, kuras izriet no Pieteikuma iesniedzēju kā akcionāru tiesībām piedalīties Parex bankas pārvaldē. Līdz ar to prasība par zaudējumu atlīdzību konkrētajā gadījumā nav priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.

14.2. Komerclikuma 286. un 287. pants reglamentē akcionāru sapulces lēmuma, bet 310.¹ pants – īpašā gadījumā pieņemta valdes lēmuma pārsūdzēšanu tiesā. Kapitālsabiedrības padomes lēmuma pārsūdzēšanu nedz Komerclikums, nedz arī Kredītiestāžu likums *expressis verbis* neparedz. Tāpēc pieteikumā izteikts viedoklis, ka apstrīdētā norma, izslēdzot no akcionāru sapulces kompetences tiesības lemt par pamatkapitāla palielināšanu, vienlaikus liegusi akcionāram arī tiesības vispār pārsūdzēt šādu lēmumu tiesā.

Saeimas pārstāvis uzskata, ka bankas padomes lēmumu var pārsūdzēt tiesā pēc analogijas un šāda pārsūdzēšana būtu priekšnoteikums konstitucionālās sūdzības iesniegšanai.

Jāņem vērā, ka minētie Komerclikuma panti vērsti uz to, lai izsmeļoši uzskaitītu gadījumus, kuros akcionārs ir tiesīgs apstrīdēt sabiedrības orgānu lēmumus. Pretrunā ar sabiedrību tiesību principiem būtu tāda situācija, ka akcionāri ar tiesas palīdzību mēģinātu ietekmēt sabiedrības orgānu saimniecisko darbību gadījumos, kad likums to tieši neparedz.

Kā jau minēts, subsidiaritātes princips prasa izsmelt reālās un efektīvās iespējas aizstāvēt aizskartās pamattiesības, nevis izmantot jebkurus teorētiski iespējamus tiesību aizsardzības līdzekļus.

14.3. Saeimas pārstāvis uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējiem bija administratīvā procesa kārtībā jāpārsūdz Uzņēmumu reģistra valsts notāra lēmums par statūtu grozījumu reģistrāciju. Likuma „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” 19.pants paredz: „Uzņēmumu reģistra valsts notāru lēmumus un rīcību likumā noteiktajā kārtībā var apstrīdēt, iesniedzot Uzņēmumu reģistra galvenajam valsts notāram attiecīgu iesniegumu [...]”

Tomēr jāņem vērā, ka saskaņā ar likuma „Par Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistru” 14. panta otro daļu Uzņēmumu reģistra kompetencē neietilpst konkrēta lēmuma pieņemšanas faktisko apstākļu pārbaude. “Uzņēmumu reģistra kompetencē ir tikai tam iesniegto dokumentu pārbaude par to formas un satura atbilstību likumam. Tā kā iesniedzamajos dokumentos ir

fiksēti juridiskie fakti, Uzņēmumu reģistra amatpersonām jāpārbauda dokumentā minēto faktu atbilstība likumam, bet nevis dokumentā minēto faktu atbilstība faktiskajam stāvoklim” (*Strupišs A. Komerclikuma komentāri. Jurista Vārds, 2003. gada 3. jūnijs, Nr. 21*).

Līdz ar to Satversmes tiesas likuma izpratnē Uzņēmumu reģistra lēmuma pārsūdzēšana konkrētajā gadījumā nav uzskatāma par iespēju aizstāvēt aizskartās pamattiesības ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem.

14.4. Saeimas pārstāvis tiesas debatēs norādīja, ka „[...] pieteikuma iesniedzēji nav izsmēluši Eiropas tiesību vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus” (*Satversmes tiesas 2011. gada 20. septembra sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 133. lpp.*). Tā kā Pieteikuma iesniedzēji atsaucas uz diviem Direktīvas 77/91/EEK pantiem, tiem vajadzējis vērsties tiesā, prasot ES tiesību efektīvu piemērošanu vai arī – saskaņā ar „Frankoviča doktrīnu” – zaudējumu atlīdzību no valsts sakarā ar direktīvas pārkāpšanu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 134. lpp.*). Lietas izskatīšanas gaitā Saeimas pārstāvis izteica arī tādu viedokli, ka Pieteikuma iesniedzējiem bija jāpārsūdz EK lēmumi par Parex bankai sniegtā valsts atbalsta saderību ar ES kopējo tirgu.

Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi: „No Satversmes tiesas likuma 19.² panta otrās daļas, kā arī no Satversmes tiesas kā nacionālā tiesību aizsardzības mehānisma būtības izriet, ka pienākums izsmelt vispārējos tiesību aizsardzības līdzekļus attiecas vienīgi uz nacionālajiem tiesību aizsardzības līdzekļiem” (*Satversmes tiesas 2010. gada 6. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-113-0106 14. punkts*).

Tādu tiesību aizsardzības līdzekļu izsmelšana, kuri nav tieši saistīti ar Satversmē noteikto pamattiesību aizsardzību un vērsti tikai un vienīgi uz ES tiesību piemērošanas nodrošināšanu, nav priekšnoteikums tam, lai persona varētu vērsties ar konstitucionālo sūdzību Satversmes tiesā.

Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējiem nav iespēju novērst to pamattiesību aizskārumu ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem un Saeimas pārstāvja lūgums par tiesvedības izbeigšanu uz šā pamata ir noraidāms.

15. Pēc Pieteikuma iesniedzēju ieskata, apstrīdētā norma ir pretrunā ar samērīguma un tiesiskās paļāvības principiem un līdz ar to neatbilst Satversmes 1. pantam.

Izvērtējot kādas tiesību normas atbilstību tiesību principiem, kas izriet no Satversmes 1. pantā noteiktajām valsts konstitucionālajām pamatvērtībām, jāņem vērā tas, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties. Arī apstrīdētās normas raksturs, saikne ar citām Satversmes normām un vieta tiesību sistēmā ietekmē Satversmes tiesas īstenoto kontroli. Ja lietā apstrīdēta tiesību normas atbilstība gan tiesiskās paļāvības principam, gan arī Satversmes 105. pantam, apstrīdētās normas atbilstība Satversmes 1. pantam jāvērtē kopsakarā ar Satversmes 105. pantu (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-25-01 4. punktu*).

„Samērīguma principa izvērtēšana ir vērsta uz tādām normām, kurās ietverti tiesību ierobežojumi. Līdz ar to samērīguma pārbaudei tiek pakļauts konkrēto tiesību ierobežojums” (*Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 11. punkts*).

Līdz ar to apstrīdētās normas atbilstība samērīguma principam un tiesiskās paļāvības principam, ja nepieciešams, izvērtējama kopsakarā ar Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojuma izvērtējumu.

16. Apstrīdētā norma ir pieņemta un piemērota laika posmā, kas Satversmes tiesas spriedumos jau raksturots kā ekonomiskā krīze. Tā Satversmes tiesa ir norādījusi, ka 2009. gadā „strauji turpināja pasliktināties Latvijas ekonomiskā situācija un samazinājās valsts budžeta ieņēmumi, turklāt būtiski palielinājās bezdarbs un pieauga sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta izdevumi. Latvija 2009. gada otrajā ceturksnī piedzīvoja straujāko ekonomiskās aktivitātes samazinājumu Eiropas Savienībā. Tā, piemēram, valsts konsolidētā budžeta ieņēmumi 2009. gada pirmajos sešos mēnešos bija par 15 procentiem mazāki nekā attiecīgajā laika posmā 2008. gadā, [...] iekšzemes kopprodukta kritums salīdzinājumā ar 2008. gada pirmajiem sešiem mēnešiem bija 18,7 procenti” (*Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. 2009-44-01 20. punkts*). Līdz ar to nevar piekrist Pieteikuma iesniedzēju pārstāvja V. Tihonova piezīmei, ka nekādas krīzes nebija (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra tiesas sēdes stenogramma lietas materiālu 7. sēj. 17. lpp.*).

Tomēr Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi arī to, ka **neatkarīgi no ekonomiskās situācijas valstī likumdevējam ir saistošas Satversmē noteiktās personu pamattiesības** (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 24. punktu*).

17. Satversmes 105. pants paredz ne vien personas tiesības uz īpašumu, bet arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu*). Lai izvērtētu Satversmes 105. pantā noteikto pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitāti, jānoskaidro, vai tas ir noteikts ar likumu, vai tas ir noteikts leģitīma mērķa labad un vai tas atbilst samērīguma principam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija sprieduma lietā Nr. 2007-01-01 22. punktu*).

18. Lietas sagatavošanas gaitā ir radušās šaubas par to, vai apstrīdētās normas pieņemšanas procedūra atbilst Kārtības ruļļa 95. panta pirmās daļas 6. punktam, 106. panta pirmajai daļai un 111. panta otrajai daļai. Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs, vai apstrīdētā norma pieņemta atbilstoši minētajām normām.

18.1. Likumdošanas process ir sevišķa procesuālā kārtība, kādā Saeima vai pati tauta panāk to, ka iepriekš sagatavots likumprojekts kļūst par likumu, tas ir, par normatīvu aktu, kas ieņem noteiktu vietu normatīvo aktu sistēmā. Likumdošanas procesu var iedalīt šādās stadijās: likumdošanas iniciatīva, likumprojekta apspriešana, likuma pieņemšana un likuma publicēšana (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6.1. punktu un 2009. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-04-06 11. punktu*).

Apstrīdētā norma attiecīgajā likumprojektā tika iestrādāta kā atbildīgās komisijas – Budžeta komisijas – priekšlikums, sagatavojot likumprojektu trešajam lasījumam. Līdz ar to attiecībā uz apstrīdēto normu nav izstrādāta anotācija, no kuras varētu gūt priekšstatu par šīs normas izstrādāšanas gaitu, atbilstību personas pamattiesībām, Latvijas starptautiskajām saistībām un citiem ar likumprojektu saistītiem svarīgiem jautājumiem. Citām Saeimas komisijām un deputātiem pirms likumprojekta izskatīšanas trešajā lasījumā nav bijusi iespēja izteikt viedokli vai iesniegt priekšlikumus par šo normu. Tomēr „saskaņā ar

Kārtības rulli likumprojekta izskatīšanas gaitā attiecīgu pantu, tā daļu vai grozījumus tiesību normā var iekļaut gan otrajā, gan trešajā lasījumā. Minētais neattiecas vienīgi uz gadījumiem, kad saskaņā ar Satversmes 76. pantu tiek izskatīti grozījumi Satversmē, – tad otrajā un trešajā lasījumā priekšlikumus var iesniegt vienīgi par tiem pantiem (par to pantu grozīšanu vai izslēgšanu), kuri bijuši likumprojektā, kad tas pieņemts pirmajā lasījumā” (*Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6.5. punkts*). Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka Saeima trešajā lasījumā ir tiesīga pieņemt normas arī attiecībā uz tādu jautājumu, ko sākotnēji iesniegtajā likumprojektā regulēt nebija paredzēts (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-04-06 11.2. punktu*).

18.2. „Kārtības rullis ievērojamu likumprojekta sagatavošanas darba daļu uztic Saeimas komisijām. Atbildīgā komisija nodrošina, ka likumprojekts izskatīšanai Saeimas sēdē tiek sagatavots pilnvērtīgi” (*Satversmes tiesas 2008. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2008-09-0106 6.4. punkts un 2009. gada 30. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-04-06 11.2. punkts*). Kārtības ruļļa 106. panta pirmā daļa nosaka: „Likumprojektu trešajam lasījumam, pieaicinot Saeimas juridiskā dienesta un valsts valodas speciālistus, sagatavo atbildīgā komisija, dodot atzinumus par iesniegtajiem priekšlikumiem un, ja nepieciešams, pievienojot savus priekšlikumus.”

Atbilstoši Kārtības ruļļa 95. panta pirmās daļas 7. punktam priekšlikumus par grozījumiem likumprojektā vai Saeimas lēmuma projektā var iesniegt Saeimas juridiskais dienests, ja šie priekšlikumi attiecas uz likumdošanas tehniku un kodifikāciju. Izskatot Kārtības ruļļa projektu otrajā lasījumā Saeimas sēdē 1994. gada 25. maijā, Saeimas kārtības ruļļa izstrādāšanas komisijas priekšsēdētājs Aivars Endziņš norādīja: „Gatavojot likumprojektu jau otrajam lasījumam, papildus valsts valodas speciālistiem vajadzētu pieaicināt juridiskā dienesta speciālistus, lai nebūtu tāda situācija, ka mēs pēc tam, kad ir jau nobalsots, atrodam, ka, lūk, šeit ir pretruna, tur ir pretruna jau ar citām likumā, šajā projektā, esošām normām vai kāda cita spēkā esoša likuma normām” (*Saeimas 1994. gada 25. maija sēdes stenogramma http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2505.html*).

Satversmes tiesa jau iepriekš ir norādījusi uz to, ka Saeimas procedūru nosaka arī parlamentārās paražas, ciktāl tās nav pretrunā ar Kārtības rulli [*sk. Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija sprieduma lietā Nr. 03-04(98)*]

secinājumu daļas 3. punktu]. Atbilstoši Kārtības rullim un Juridiskā biroja darbību regulējošiem normatīvajiem aktiem, kā arī Saeimā iedibinātajām parlamentārajām paražām Juridiskā biroja pienākums ir savu iespēju robežās gādāt, lai Saeimas deputātu un komisiju, it īpaši atbildīgās komisijas rīcībā būtu profesionāli sagatavota informācija par likumprojektu, priekšlikumu un ierosinājumu atbilstību Satversmei, Latvijas starptautiskajām saistībām un ES tiesībām, kā arī saderību ar Latvijas tiesību sistēmu. Savukārt atbildīgās komisijas pienākums ir savlaicīgi nodot Juridiskā biroja rīcībā komisijas sēdē izskatāmos materiālus, uzklaustīt Juridiskā biroja viedokli par likumprojektu un priekšlikumiem, kā arī izvērtēt Juridiskā biroja sniegtos argumentus.

18.3. Juridiskais birojs 17. februāra atzinumā Budžeta komisijai norāda, ka, iepazīstoties ar priekšlikumu tabulu likumprojekta Nr. 963 trešajam lasījumam, tas konstatējis, ka tabulā ir ietverts iespējamais Budžeta komisijas priekšlikums par likumprojekta papildināšanu ar 59.⁵ pantu. Vispusīgi izvērtēt tā atbilstību citiem likumiem un augstāka juridiskā spēka tiesību normām tik ierobežotā laika posmā neesot iespējams, taču, sākotnēji izanalizējis iesniegto priekšlikumu, Juridiskais birojs uzskata, ka „tas ir pretrunā ar Komerclikumu un būtiski ierobežo līdzšinējo kredītiestādes akcionāru tiesības”. Atsaucoties uz Kārtības ruļļa 111. panta otro daļu, Juridiskais birojs norāda, ka šāda veida priekšlikumi būtu nosūtāmi izvērtēšanai Tieslietu ministrijai. Tomēr, ja Budžeta komisija nolemj atbalstīt priekšlikumu par likumprojekta papildināšanu ar 59.⁵ pantu, Juridiskais birojs ierosina papildināt likumprojektu ar šādu normu: „Grozījumi par likuma papildināšanu ar 59.⁵ pantu stājas spēkā vienlaikus ar attiecīgiem grozījumiem Komerclikumā” *[sk. Saeimas Juridiskā biroja 2009. gada 17. februāra atzinumu Nr. 12/17-3-9-(9/09) lietas materiālu 2. sēj. 48. lpp.]*.

Budžeta komisijas 2009. gada 17. februāra sēdes protokolā Nr. 227 nav ierakstu nedz par to, vai attiecīgais Juridiskā biroja atzinums sēdē tika izskatīts, nedz arī par to, ka Budžeta komisija būtu vērtējusi sagatavotā likumprojekta atbilstību Kārtības ruļļa 111. panta otrajai daļai *(sk. Budžeta komisijas 2009. gada 17. februāra sēdes protokolu Nr. 227 lietas materiālu 2. sēj. 42.–45. lpp.)*. 2009. gada februārī Budžeta komisijas sēžu audioieraksti vēl netika veikti *(sk. Saeimas Kancelejas 2011. gada 30. marta vēstuli Nr. 12/1-3-n/57-2011 lietas materiālu 2. sēj. 41. lpp.)*. Taču no pieaicināto personu – Budžeta komisijas un Juridiskā biroja – rakstveida viedokļiem un informācijas, ko tiesas

sēdē sniedza šo pieaicināto personu pārstāvji, secināms, ka Budžeta komisijas 17. februāra sēdē Juridiskā biroja viedoklis tika uzklausīts un izvērtēts. Diskusijas rezultātā tomēr esot nolemts, ka, pieņemot apstrīdēto normu, neradīsies pretrunas ar spēkā esošajiem likumiem. Komerclikumā esot noteikts vispārējais regulējums, savukārt apstrīdētā norma kā speciālā tiesību norma regulējot situāciju attiecībā uz specifisku tiesību subjektu – kredītiestādi. Apstrīdētās normas piemērošanu nosakot likuma „Par likumu un citu Saeimas, Valsts prezidenta un Ministru kabineta pieņemto aktu izsludināšanas, publicēšanas, spēkā stāšanās kārtību un spēkā esamību” 8. pants, kā arī Kredītiestāžu likuma 4. pants. Līdz ar to neesot nepieciešams pārejas noteikumos ietvert Kārtības rullī 111. panta otrajā daļā paredzēto regulējumu.

18.4. Atbildot uz jautājumu, vai tad, ja priekšlikums tiek iestrādāts likumprojektā trešā lasījuma gaitā, tiek vērtēta tā atbilstība Satversmei, Budžeta komisija informē, ka parasti to vērtē Tieslietu ministrija vai Juridiskais birojs. Savukārt Juridiskā biroja pārstāvis norādīja, ka Juridiskais birojs tam atvēlētajā laikā apstrīdētās normas atbilstību Satversmei un Latvijas kā ES dalībvalsts saistībām varēja izvērtēt tikai ierobežotā apmērā.

Satversmes tiesa jau norādījusi, ka gadījumos, kad Kārtības rullis paredz kādai personai konkrētas tiesības, piemēram, tiesības iesniegt priekšlikumu, bet termiņš šo tiesību realizācijai nosakāms pēc Saeimas ieskata, piemēram, priekšlikumu iesniegšanas termiņš steidzamam likumprojektam, šim termiņam ir jābūt tādām, lai persona Kārtības rullī paredzētās tiesības varētu realizēt (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.1. punktu*).

Satversmes 75. pants un Kārtības rullis paredz kārtību, kādā pieņemami steidzami likumprojekti. Tieši attiecībā uz steidzama likumprojekta pieņemšanas procedūru Satversmes tiesa ir atzinusi par parlamentārajai procedūrai atbilstošu tādu situāciju, kurā priekšlikumu iesniegšanas termiņš divus pantus garam likumprojektam bija tikai 15 minūtes (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 17.1. punktu*). Savukārt apstrīdētā norma ir iestrādāta likumprojektā, par kura pieņemšanu steidzamības kārtībā Saeimas deputāti nav lēmuši.

Satversmes tiesa vērš Saeimas uzmanību uz to, ka būtisku atzinumu izvērtēšanas neatspoguļošana komisijas sēdes protokolā liedz gūt pilnvērtīgu ieskatu par komisijas sēdes gaitu un lēmumiem. Savukārt tas, ka juridiskajam

dienestam netiek atvēlēts pietiekams laiks, lai tas varētu pārbaudīt priekšlikumu atbilstību Satversmei, rada risku, ka var tikt pieņemta pamattiesībām neatbilstoša norma. Šāda Budžeta komisijas rīcība ir pretrunā ar Kārtības ruļļa 106. pantu un Saeimā iedibinātajām tradīcijām. Tātad tā uzskatāma par parlamentārās procedūras pārkāpumu.

Tomēr Satversmes tiesa jau iepriekš ir secinājusi, ka „ne katrs parlamentārās procedūras pārkāpums ir pietiekams pamats, lai uzskatītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka. Lai parlamentārās procedūras pārkāpuma dēļ kādu aktu atzītu par spēkā neesošu, jābūt pamatotām šaubām, ka gadījumā, ja procedūra tiktu ievērota, Saeima pieņemtu atšķirīgu lēmumu” [*Satversmes tiesas 1998. gada 13. jūlija sprieduma lietā Nr. 03-04(98) [Secinājumu daļas 3. punkts]*. Konkrētajā gadījumā šādu šaubu nav.

Līdz ar to pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu un izsludinātu likumu.

19. Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2005. gada 22. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-19-01 9. punktu*).

No Saeimas, kā arī pieaicināto personu viedokļiem izriet, ka apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir finansiālās grūtībās nonākušas, bet valstij sistēmiski svarīgas kredītiestādes ātra un efektīva rekapitalizācijas procesa nodrošināšana, šajā procesā ietverot arī iespēju pieņemt paredzamu un valsts atbalsta jomā izvirzītajām prasībām atbilstošu lēmumu par pamatkapitāla palielināšanu.

19.1. Finanšu pakalpojumu sniegšanas nozarē valsts ir uzņēmusies lielu atbildību par licencētajām kredītiestādēm, citastarp ieviešot noguldījumu garantiju mehānismu. Kredītiestādes finansiālo grūtību risināšanas procesā pirmām kārtām ir aizsargājamas noguldītāju intereses. Satversmes tiesa jau secinājusi, ka „krīzes situācijā iejaukšanās banku sektorā ir nepieciešama pēc iespējas savlaicīgāk, lai nodrošinātu finanšu sektora stabilitāti un noguldītāju interešu aizsardzību. Kredītiestādes uzņēmuma darbība vienmēr tiek vērtēta kopsakarā ar iespējamo iespaidu uz visu finanšu sektoru un valsts tautsaimniecību kopumā” (*Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 22. punkts*).

Arī no ECT prakses izriet, ka noteiktos apstākļos valsts pasākumi, kuru rezultātā būtiski samazinās pieteicēja līdzdalība bankā, var būt veikti ar leģitīmu mērķi – bankas klientu interešu aizsardzība (*sk. ECT 2002. gada 7. novembra lēmuma lietā „Olczak against Poland”, iesniegums Nr. 041/96, 84. punktu*).

Novēršot kredītiestādes finansiālās stabilitātes apdraudējumu, tiek aizsargātas noguldītāju intereses, atjaunota uzticība iekšzemes banku sistēmai un nodrošināta vispārējā valsts finanšu stabilitāte.

19.2. FM 2009. gada 16. februāra vēstulē Nr. 7-4/127, kura ir adresēta Budžeta komisijai un kurā lūgts vairākas normas, tostarp apstrīdēto normu, iestrādāt likumā kā atbildīgās komisijas priekšlikumu, formulēts šāds mērķis: „Priekšlikumi sagatavoti, lai pilnveidotu kredītiestādes dibināšanas un kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanas kārtību, ja Ministru kabinets ir pieņēmis lēmumu par būtiskas līdzdalības iegūšanu šajā kredītiestādē” (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 46. lpp.*).

FM 2009. gada 24. februāra vēstulē Ministru prezidentam norādīts: lai potenciālais investors izskatītu iespēju iesaistīties Parex bankas kapitālā, ir nepieciešams atrisināt vairākus jautājumus, tostarp novērst iespēju, ka mazākuma akcionāri gūst labumu no investīcijām Parex bankā. To iespējams panākt, vai nu veicot pilnīgu Parex bankas nacionalizāciju, vai arī samazinot mazākuma akcionāru līdzdalību (*sk. 2009. gada 24. februāra vēstuli Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 71. lpp.*).

Akcionāru līdzdalības samazināšana, ja tā nodrošina valsts atbalsta saderīgumu ar ES kopējo tirgu, var būt vērsta uz citu personu tiesību aizsardzību. Proti, ja valsts iegūst vai palielina būtisku līdzdalību kredītiestādē, šāda līdzdalība uzskatāma par valsts atbalstu. Satversmes tiesa piekrīt Saeimas un pieaicināto personu viedoklim, ka nav pieļaujams finansiālās grūtībās nonākušai kredītiestādei sniegt atbalstu tādā veidā, lai ļautu līdzšinējiem tās akcionāriem gūt nepamatotu labumu. Valsts atbalsts ietekmē konkurenci un noteiktos gadījumos var aizskart citu kredītiestāžu akcionāru tiesības. Valsts atbalstam noteiktie ierobežojumi ir vērsti ne vien uz Latvijas kā ES dalībvalsts saistību, bet arī uz Satversmē nostiprinātā taisnīguma principa un vienlīdzības principa ievērošanu. Nebūtu pieļaujama tāda situācija, ka vienas bankas akcionāri gūst labumu no pamatkapitāla palielināšanas, izmantojot valsts atbalstu, kamēr citas bankas akcionāriem tas ir liegts. Ierobežojumi, kas vērsti uz taisnīgas konkurences nodrošināšanu, ir noteikti ar leģitīmu mērķi – citu personu tiesību aizsardzība.

19.3. Satversmes tiesa jau iepriekš vairākos spriedumos ir secinājusi, ka 2009. gadā Latvijā ekonomiskās krīzes seku novēršanai bija nepieciešami specifiski pamattiesību ierobežojumi. Ekonomiskās krīzes situācijā slogs, kas gulstas uz sabiedrības locekļiem, ir jāsadala, gan ņemot vērā nepieciešamību aizsargāt vājākos sabiedrības locekļus, gan arī ievērojot sabiedrības locekļu solidaritāti. Sociālā solidaritāte ekonomiskās krīzes apstākļos nozīmē to, ka ikviens pilsonis uzņemas proporcionālu atbildību par smago krīzes seku novēršanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 18. janvāra sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 10.3. punktu*).

Ja valsts ir iesaistījies tādās kredītiestādes glābšanā, kura bez valsts atbalsta, visticamāk, kļūtu maksātnespējīga, un tieši valsts atbalsta rezultātā kredītiestāde var sekmīgi turpināt savu darbību, neētiska un taisnīguma principam neatbilstoša būtu tāda situācija, ka attiecīgās kredītiestādes akcionāri nepiedalītos ar adekvātu ieguldījumu kredītiestādes glābšanā, bet saņemtu nepamatotu labumu no kredītiestādē ieguldītās valsts palīdzības. Ierobežojumi, kas vērsti uz to, lai kredītiestādes akcionāri tās glābšanas procesā uzņemtos samērīgu nastu salīdzinājumā ar to slogu, ko uzņemas nodokļu maksātāji, ja kredītiestādei tiek sniegts valsts atbalsts, ir vērsti uz leģitīmu mērķi – sabiedrības labklājības nodrošināšanu.

Līdz ar to apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības nodrošināšana un citu personu tiesību aizsardzība.

20. Lai izvērtētu pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, jānoskaidro: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) vai nepastāv personu pamattiesības mazāk ierobežojoši (saudzējošāki) līdzekļi; 3) vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 23. punktu*).

21. Izvērtējot, vai apstrīdētā norma sasniedz leģitīmo mērķi, jāņem vērā, ka tam ir vairāki aspekti.

21.1. Ciktāl apstrīdētās normas mērķis ir pamatkapitāla ātra palielināšana, tas tiek sasniegts. Proti, Komerclikumā reglamentētā akciju sabiedrības pamatkapitāla palielināšana vispārējā kārtībā tiek īstenota vairākos posmos,

katram no kuriem ir noteikts termiņš, savukārt apstrīdētā norma šo procesu saīsina.

Tā atbilstoši Komerclikuma 249. panta pirmajai daļai pamatkapitālu drīkst palielināt, tikai pamatojoties uz akcionāru sapulces lēmumu, ar kuru apstiprina pamatkapitāla palielināšanas noteikumus un izdara grozījumus sabiedrības statūtos, izņemot šā panta ceturtajā daļā minēto gadījumu. Atbilstoši 273. panta pirmās daļas 1. punktam paziņojums par akcionāru sapulces sasaukšanu izsludināms ne vēlāk kā 30 dienas pirms paredzētās akcionāru sapulces. Savukārt apstrīdētā norma paredz, ka pamatkapitāla palielināšanai nav nepieciešama akcionāru sapulces sasaukšana, un līdz ar to šāds termiņš nav nepieciešams.

Atbilstoši Komerclikuma 252. pantam paziņojumu par akcionāru pirmtiesībām uz jaunās emisijas akcijām publicē laikrakstā "Latvijas Vēstnesis" un nosūta visiem akcionāru reģistrā ierakstītajiem akcionāriem. Paziņojumā citastarp norāda arī termiņu, kurā akcionāriem jāizmanto pirmtiesības un kurš nedrīkst būt īsāks par mēnesi no paziņojuma publicēšanas dienas vai – vārda akciju gadījumā – no paziņojuma nosūtīšanas dienas. Apstrīdētā norma līdzšinējiem akcionāriem pirmtiesības neparedz, līdz ar to arī šāds termiņš nav nepieciešams.

Turklāt, ja pamatkapitāla palielināšana notiek Komerclikumā noteiktajā kārtībā un kāds no akcionāriem savas pirmtiesības neizmanto, termiņš ieilgst vēl vairāk, toties apstrīdētajā normā paredzētās kārtības piemērošanas gadījumā tas nenotiek.

21.2. Ciktāl apstrīdētās normas mērķis ir efektīvi palielināt pamatkapitālu, samazinot līdzšinējo akcionāru līdzdalību, tas tiek sasniegts, jo apstrīdētā norma neparedz līdzšinējiem akcionāriem pirmtiesības iegādāties jaunās emisijas akcijas. Uz to, ka konkrētajā gadījumā apstrīdētā norma, iespējams, ir sasniegusi šo mērķi, citastarp norāda arī EK 2010. gada 15. septembra lēmumā ietvertie secinājumi. EK uzskatīja, ka jau īstenotie un tie pasākumi, kurus Latvija apņēmusies īstenot, nodrošina pašu resursu izmantošanu un to, ka privātie Parex bankas kapitāla turētāji dod adekvātu ieguldījumu pārstrukturēšanā. Bijušo vairākuma akcionāru slogu ilustrē tas, ka Latvija visas to akcijas pārņēma par simbolisku cenu – diviem latiem. Tādējādi uzskatāms, ka viņi ir uzņēmušies Parex bankas maksātspējas sekas. Papildus vairākuma akcionāru nomaiņai valsts un ERAB veiktās bankas rekapitalizācijas rezultātā ir ievērojami samazināta arī mazākuma akcionāru ietekme. Šo akcionāru īpašuma tiesības ir

samazinājušās no iepriekšējiem 15,2 procentiem līdz 3,7 procentiem [sk. EK 2010. gada 15. septembra lēmuma par valsts atbalstu C 26/09 (ex N 289/09), ko Latvija plāno īstenot AS Parex banka pārstrukturēšanai, 146.–147. punktu, ES Oficiālais Vēstnesis L 163, 2011. gada 23. jūnijs, 48. lpp.].

Savukārt šā mērķa sasniegšanai nav nepieciešams atteikties no akcionāru sapulces sasaukšanas. Tiesas sēdē, atbildot uz Pieteikuma iesniedzēja jautājumu, D. Lagzdīņa norādīja, ka no valsts atbalsta tiesību viedokļa neesot nozīmes tam, vai lēmumu pieņem valde vai padome (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 6. septembra sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 83. lpp.).

Nevienā no EK paziņojumiem, kas attiecas uz finanšu krīzes pārvarēšanai nepieciešamo valsts atbalstu, nav norādīts, ka atteikšanās no akcionāru sapulces sasaukšanas šādā gadījumā būtu nepieciešama, lai nodrošinātu taisnīgu konkurenci. Saeimas pārstāvis nevarēja pierādīt, ka kādā no EK lēmumiem par valsts atbalstu Parex bankai būtu akcentēts, ka pamatkapitālu var palielināt bez akcionāru sapulces lēmuma.

Arī no EK prakses citās ES dalībvalstīs kredītiestādēm paredzētā valsts atbalsta izvērtēšanā nevar secināt, ka tad, ja pamatkapitāls tiek palielināts ar akcionāru sapulces lēmumu, rodas risks, ka tieši tādēļ valsts atbalsts var nesaderēt ar ES kopējo tirgu. Tā, piemēram, EK lēmumā par valsts atbalstu, kas tika sniegts Vācijas bankai “Commerzbank”, norādīts, ka pamatkapitālu plānots palielināt akcionāru sapulcē (sk. EK 2009. gada 7. maija lēmuma lietā „State Aid N 244/2009 – Commerzbank – Germany” 32. punktu http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/231053/231053_959312_23_1.pdf), taču EK lēmums šajā lietā ir pozitīvs.

Tātad, ciktāl apstrīdētās normas mērķis ir efektīvi palielināt kapitālu, citastarp veicot līdzšinējo akcionāru dalības samazināšanu, tā sasniegšanai nav nepieciešama atteikšanās no akcionāru sapulces sasaukšanas.

21.3. Vienu no kritērijiem attiecībā uz valsts atbalsta pasākumiem krīzes situācijā EK norādīja jau 2008. gada oktobrī, un tas ir valsts atbalsta ierobežojums līdz minimāli nepieciešamajam. EK paziņojumā teikts, ka valsts atbalsts kapitāla palielināšanai ir jāierobežo līdz vajadzīgajam minimumam un tas nedrīkst ļaut saņēmējam iesaistīties agresīvās komerciālās stratēģijās vai izvērst savu darbību, vai piedalīties citu tādu mērķu īstenošanā, kuri ietvertu pārmērīgus konkurences traucējumus. Saņēmējiem ir jāveic pēc iespējas lielāks ieguldījums, izmantojot pašiem savus līdzekļus, kā arī privātā sektora līdzdalību

(sk. EK paziņojuma „Valsts atbalsta noteikumu piemērošana pasākumiem, kas veikti attiecībā uz finanšu iestādēm saistībā ar pašreizējo globālo finanšu krīzi” 38. punktu, ES Oficiālais Vēstnesis, 2008. gada 25. oktobris, Nr. X).

Regulējums, kas ikvienā gadījumā liedz akcionāriem pirmtiesības iegādāties jaunās emisijas akcijas, tiem liedz arī izdarīt savus papildu ieguldījumus sabiedrības pamatkapitālā un tādējādi uzlabot tās finansiālo stāvokli. Šāds risinājums nav vērsts uz sabiedrības finansiālā stāvokļa uzlabošanu, maksimāli izmantojot privātus līdzekļus. Var veidoties tāda situācija, ka privāts kapitāls tiek atraidīts, bet nodokļu maksātāju līdzekļi tiek ieguldīti.

Ciktāl apstrīdētās normas mērķis ir efektīvi palielināt kapitālu, apstrīdētā norma šo mērķi nerasniedz, jo liedz maksimāli iesaistīt bankas glābšanā privātos līdzekļus.

22. Vērtējot to, vai leģitīmo mērķi var sasniegt arī citādi, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru leģitīmo mērķi var sasniegt vismaz tādā pašā kvalitātē *(sk. Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 19. punktu)*. Lietā ir minēti vairāki alternatīvi leģitīmā mērķa sasniegšanas līdzekļi.

22.1. Pieteikuma iesniedzēji norāda, ka viens no pamattiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kas nodrošinātu leģitīmā mērķa sasniegšanu, ir valsts rīcība Banku pārņemšanas likumā paredzētajā kārtībā. Valsts varot iegūt būtisku līdzdalību pamatkapitālā, vispirms pārņemot kredītiestādes akcionāriem, tai skaitā mazākuma akcionāriem, piederošās akcijas un tikai pēc tam veicot ieguldījumus kredītiestādes pamatkapitālā.

Viens no ES Padomes 2009. gada 20. janvāra lēmumā par Kopienas vidēja termiņa finansiālās palīdzības piešķiršanu Latvijai izvirzītajiem ekonomiskās politikas nosacījumiem turpmākas finansiālas palīdzības izmaksai ir šāds: „[...] nodrošināt, lai atlikušie Parex bankas mazākuma akcionāri negūtu labumu no bankas jautājuma atrisināšanas, un veikt pasākumus finansiālās stabilitātes uzlabošanai, pilnībā nacionalizējot Parex banku” *(ES Padomes 2009. gada 20. janvāra lēmuma 2009/290/EK par Kopienas vidēja termiņa finansiālās palīdzības piešķiršanu Latvijai 3. panta piektās daļas „i” punkts, ES Oficiālais Vēstnesis, 2009. gada 25. marts, vai <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:079:0039:0041:LV:P>*

DF). Arī EK 2009. gada 11. februāra lēmuma NN 3/2009, kas attiecas uz valsts atbalstu Parex bankai, 30. punktā ir runa par taisnīgu kompensāciju mazākuma akcionāriem un tās nosacījumiem (sk. EK 2009. gada 11. februāra lēmuma lietā NN 3/2009 „Grozījumi valsts atbalsta pasākumos attiecībā uz AS Parex banka” 30. punktu, ES Oficiālais Vēstnesis, 2009. gada 27. jūnijs, Nr. C 147, vai http://ec.europa.eu/eu_law/state_aids/comp-2009/nn003-09-en.pdf).

Nevar piekrist tiesas sēdē pieaicināto personu izteiktajam viedoklim, ka Banku pārņemšanas likumu nevarēja piemērot Pieteikuma iesniedzējiem. Šāds apgalvojums ir pretrunā ar Latvijas valsts viedokli, ko tā sniegusi EK: „[...] nav izslēdzams, ka LHZB pilnīgi nacionalizēs Parex banku, pārņemot atlikušās akcijas no mazākuma akcionāriem. Šajā sakarā Latvijas iestādes apliecināja, ka kompensācija, kas būtu maksājama minētajiem akcionāriem, šādā gadījumā tiks noteikta saskaņā ar Likumu par banku pārņemšanu” (EK 2009. gada 11. februāra lēmuma NN 3/2009 par izmaiņām valsts atbalsta pasākumos Parex bankai 9. punkts, http://ec.europa.eu/eu_law/state_aids/comp-2009/nn003-09-en.pdf).

Referējot par apstrīdēto normu Saeimas sēdē 2009. gada 26. februārī, Budžeta komisijas priekšsēdētājs K. Leiškalns norādīja: „Piemērojot šādu normu, esošo akcionāru intereses tiek ierobežotas daudz mazākā mērā nekā gadījumā, ja valsts saskaņā ar Banku pārņemšanas likumu nolemtu veikt bankas piespiedu pārņemšanu” (Saeimas 2009. gada 26. februāra sēdes stenogramma, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9E0A71FA0FC099A6C225756E0047D780?OpenDocument>). Nevar piekrist tiesas sēdē K. Leiškalna izteiktajam viedoklim, ka apstrīdētā norma bija nepieciešama tāpēc, ka Banku pārņemšanas likumu nevarēja piemērot.

Banku pārņemšanas likuma projekta anotācijā norādīts: „[...] ja netiek panākta vienošanās par labprātīgu pārņemšanu, likumprojekts paredz, ka katram konkrētam piespiedu pārņemšanas gadījumam tiek izdots atsevišķs likums. Šāda pieeja nodrošina, ka likumdevējs katrā konkrētā gadījumā pārliedzinās, ka ir iestājies tāds ārkārtas gadījums, ka valsts banku sistēmas stabilitātes saglabāšanas, maksājumu sistēmu raitas darbības nodrošināšanas un sabiedrības interesēs ir nepieciešams pārņemt attiecīgās bankas akcijas vai mantu, tiesības un saistības” (likumprojekta „Banku pārņemšanas likums” anotācija, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/4BFD4A715FA0A04BC225752100522558?OpenDocument>).

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka „personas īpašumtiesību patiesu aizsardzību garantē ne vien taisnīga atlīdzība (tās apmērs), bet arī nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas process pats par sevi” (*Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.3. punkts*). Var piekrist, ka Banku pārņemšanas likums Pieteikuma iesniedzējiem ir labvēlīgāks tiktāl, ciktāl tas paredz, ka jautājumus par akciju atsavināšanu Saeima izvērtē likumdošanas procesa ietvaros, savukārt strīdi par taisnīgas atlīdzības apmēru risināmi tiesā. Apstrīdētā norma neparedz nevienu no minētajām procedūrām.

Ministru kabinets uzskata, ka pamattiesību ierobežojums būtu lielāks tieši tad, ja valsts būtu pilnībā pārņēmusi Parex banku. Attiecībā uz akciju piespiedu atsavināšanu par adekvātu atlīdzību Banku pārņemšanas likuma 8. panta pirmā daļa paredz: ja pārņemtā banka saņēmusi valsts atbalstu vai LB tai piešķīrusi finansējumu pirms ierosinājuma par bankas pārņemšanu vai vienlaikus ar to, tad, nosakot atlīdzības apmēru, no aprēķiniem izslēdzams piešķirtais valsts atbalsts un LB finansējums. Ministru kabineta 2009. gada 10. februāra noteikumi Nr. 112 “Bankas akcionāriem vai bankai piešķiramās taisnīgās atlīdzības apmēra noteikšanas, piedāvāšanas un samaksas kārtība” paredz pārņemamā objekta vērtību noteikt, ņemot vērā bankas kapitāla un rezervju lielumu, kas koriģēts par bankas aktīvu bilances vērtības un likvidācijas vērtības starpību, izdarot pieņēmumu, ka banka nākotnē nesaņems valsts atbalstu un finansējumu no LB, ņemot vērā jebkādu informāciju par bankas komercdarbību, bankas faktiskās iespējas turpināt komercdarbību nākotnē, bankas kapitāla pietiekamības rādītājus un maksātspējas stāvokli, kāds tas bija dienā, kad iesniegts ierosinājums par bankas pārņemšanu, kā arī bankas likviditātes rādītājus.

Tiesas sēdē Saeimas pārstāvis un vairākas pieaicinātās personas izteica viedokli, ka taisnīga atlīdzība Pieteikuma iesniedzējiem Banku pārņemšanas likuma piemērošanas gadījumā būtu tuva nullei. Šāds viedoklis atšķiras no Asociācijas rakstveidā norādītā viedokļa, ka kredītiestādes akcionāru akciju pārņemšana un tikai pēc tam īstenotā pamatkapitāla palielināšana radītu vairākas negatīvas sekas gan valstij, gan arī kredītiestādei. Naudas līdzekļi, ko valsts ieguldītu pašā kredītiestādē, lai uzlabotu tās finansiālo stāvokli, varētu tikt novirzīti akcionāriem.

No lietas materiāliem gūstams ieskaits, ka 2008. gada decembrī Pieteikuma iesniedzēji savas akcijas vērtēja apmēram tā – divi vai vairāk latī par akciju. Intervijā laikrakstam „Dienas Bizness” kāds no mazākuma akcionāriem, kurš nav

Pieteikuma iesniedzēju vidū, izteica viedokli, ka „Parex bankai ir liels kredītportfelis. [...] daudz īpašumu – simboliski puse Latvijas saķīlāta Parex bankā” (*Mārtiņa I. Nav gatavi tāpat atdot akcijas. Dienas Bizness, 2008. gada 19. decembris, <http://www.db.lv>*).

Apstrīdētās normas pieņemšanas laikā FM uzskatīja: ja Parex bankas mazākuma akcionāru jautājums tiktu risināts ar Banku pārņemšanas likuma palīdzību, būtiskākās negatīvās sekas būtu tiesāšanās izdevumi gadījumā, ja mazākuma akcionāri nebūtu apmierināti ar izmaksātās kompensācijas apmēru (*sk. FM 2009. gada 24. februāra vēstuli Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 71.–72. lpp.*). Tātad apstrīdētās normas pieņemšanas laikā FM nebija pārliecināta par taisnīgas atlīdzības apmēru un tai bija bažas par tiesvedības risku.

EK attiecībā uz finanšu iestāžu glābšanas pasākumiem atbilstīgo aktīvu novērtēšanu un cenu noteikšanu norāda, ka pirmajā posmā aktīvus, ja iespējams, vajadzētu novērtēt, pamatojoties uz to pašreizējo tirgus vērtību. „Būtībā ikviens glābšanas shēmā iekļauto aktīvu pārvedums vērtībā, kas pārsniedz tirgus cenu, būs valsts atbalsts. Tomēr pašreizējā tirgus vērtība var būt diezgan atšķirīga no šo aktīvu bilances vērtības pašreizējā situācijā vai, ja nav tirgus, tāda var pat nebūt (dažiem aktīviem vērtība praktiski var būt pat nulle)” (*sk. Komisijas paziņojuma par samazinātas vērtības aktīviem piemērojamo režīmu Kopienas banku nozarē 39. punktu, ES Oficiālais Vēstnesis, 2009. gada 26. marts, vai <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:072:0001:0022:LV:PDF>*).

Konkrētās lietas ietvaros nav iespējams un nepieciešams noskaidrot, vai un cik liela taisnīga atlīdzība būtu pienākusies Pieteikuma iesniedzējiem, ja valsts izšķirtos par Parex bankas pilnīgu nacionalizāciju.

Valsts rīcība, kuras rezultātā uzlabojas kredītiestādes finansiālais stāvoklis, ļauj akcionāriem arī turpmāk saglabāt savu īpašnieka statusu un īstenot no akcijām izrietošās tiesības. Līdz ar to Banku pārņemšanas likuma piemērošana nebūtu uzskatāma par Pieteikuma iesniedzēju tiesības mazāk ierobežojošu līdzekli.

22.2. Ciktāl leģitīmais mērķis ir saīsināt laiku, kas nepieciešams akcionāru sapulces sasaukšanai, pastāv arī alternatīvs līdzeklis tā sasniegšanai, proti, akcionāru sapulces sasaukšanai likumā noteikto termiņu saīsināšana. Komerclikumā noteikto termiņu – 30 dienas – likumdevējam bija iespēja saīsināt

gan vispār, gan arī attiecībā uz gadījumiem, kad nepieciešams glābt finansiālās grūtībās nonākušu kredītiestādi.

Tāpat bija iespējams paredzēt arī pavisam īsu termiņu, kurā akcionāram jāizšķiras par savu pirmtiesību īstenošanu un jāapmaksā parakstītais kapitāls.

22.3. Apstrīdētā norma ir saistīta ar valsts atbalstu, tāpēc pamatkapitāla palielināšana tajā paredzētajā kārtībā iespējama tikai pēc EK lēmuma saņemšanas. To ilustrē arī situācija 2009. gada martā, kad pirmais Parex bankas padomes lēmums par kapitāla palielināšanu netika realizēts, jo tajā paredzēto valsts atbalsta apjomu EK neakceptēja. Bija nepieciešams gan atkārtots MK lēmums, gan arī Parex bankas padomes lēmums (*sk. šā sprieduma 1.6. punktu*).

Lai arī pastāv iespēja, ka steidzamā gadījumā EK lēmums tiek pieņemts ātri, attiecībā uz Parex banku EK 2009. gada 11. maija lēmums tika saņemts pēc ilgāka laika nekā Komerclikumā akcionāru sapulces sasaukšanai paredzētais laiks. Šajā periodā bija iespējams savlaicīgi izsludināt akcionāru sapulci. Piemēram, 2009. gada maijā EK individuālu lēmumu par valsts atbalsta saderību ar kopējo tirgu pieņēma arī attiecībā uz Vācijas banku „Comerzbank”, kurā Vācijas valsts ieguva līdzdalību – 25 procenti un viena akcija. Šī banka par sava pamatkapitāla palielināšanu lēma akcionāru sapulcē, kura tika izsludināta laikā, kad EK vēl tikai izskatīja attiecīgo jautājumu. Akcionāru sapulce notika īsi pēc EK lēmuma pieņemšanas (*sk.: https://www.commerzbank.de/de/hauptnavigation/presse/pressemitteilungen/archiv1/2009/quartal_09_02/presse_archiv_detail_09_02_5417.html*).

Attiecībā uz valsts atbalstu Parex bankai restrukturizācijas posmā EK lēmuma pieņemšanas procedūra kopumā ilga vairāk nekā gadu. Proti, Latvija pirmo restrukturizācijas plāna redakciju iesniedza jau 2009. gada 11. maijā, bet pozitīvs lēmums tika pieņemts tikai 2010. gada 15. septembrī (*sk. šā sprieduma 1.6. punktu*). Komerclikuma normas neliedz izsludināt akcionāru sapulci pirms EK lēmuma pieņemšanas. Tāpat var noteikt arī regulējumu, kas ļautu akcionāru sapulcei pamatkapitāla palielināšanu saistīt ar nosacījumu, ka pamatkapitāla palielināšana notiek tikai pēc pozitīva EK lēmuma pieņemšanas.

22.4. Komerclikumā paredzētais regulējums, atšķirībā no citu Eiropas valstu prakses, liedz akcionāru sapulcei pašai lemt par atteikšanos no akcionāru pirmtiesībām. Tā Komerclikuma 253. panta pirmās daļas pirmais teikums paredz, ka “akcionāru pirmtiesības nevar atcelt vai ierobežot dibināšanas līgumā, statūtos vai ar akcionāru sapulces lēmumu”. Komerclikuma 253. panta pirmās daļas

otrais teikums paredz, ka, „palielinot pamatkapitālu šā likuma 254. panta otrajā daļā paredzētajos gadījumos, akcionāriem nav pirmtiesību”. Savukārt 254. pants regulē pamatkapitāla palielināšanu ar īpašu mērķi. Šā panta otrajā daļā norādītie mērķi neaptver situāciju, uz kuru attiecas apstrīdētā norma.

Taču šāds regulējums ir Latvijas likumdevēja brīvas izšķiršanās rezultāts. ES tiesību akti neliedz likumdevējam iestrādāt Komerclikumā normu, kas ļautu akcionāriem pašiem, izvērtējot situāciju un savas iespējas, lemt par atteikšanos no pirmtiesībām, ja tas nepieciešams bankas glābšanas interesēs.

Ciktāl apstrīdētās normas leģitīmais mērķis ir palielināt pamatkapitālu tādā veidā, ka tiek izslēgtas akcionāru iespējas izmantot savas pirmtiesības, pastāv iespēja šo mērķi sasniegt ar saudzīgākiem līdzekļiem.

Līdz ar to likumdevējam bija iespēja leģitīmo mērķi sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, kas personu pamattiesības aizskartu mazāk.

23. Izvērtējot apstrīdētā ierobežojuma samērīgumu, jāņem vērā vairāki aspekti.

23.1. Apstrīdētā norma, no vienas puses, ir pieņemta tieši kontekstā ar Parex bankas situāciju, bet, no otras puses, apstrīdētās normas piemērošanas iespējas nav ierobežotas nedz ar šo vienu subjektu, nedz arī ar konkrēto situāciju 2009. gada pavasarī, kad Parex bankas glābšanas posmā tika palielināts tās pamatkapitāls.

23.2. Tiesas sēdē K. Leiškalns apgalvoja, ka apstrīdētās normas pieņemšanas laikā esot bijis pilnīgi skaidrs EK un Starptautiskā Valūtas fonda viedoklis, proti: ja mazākuma akcionāri proporcionāli piedalīsies pamatkapitāla palielināšanā, šādu valsts atbalstu EK neakceptēs. Taču lietā nav dokumentu, kurā pirms apstrīdētās normas pieņemšanas šāds viedoklis būtu fiksēts. FM 2009. gada 24. februārī, proti, kad apstrīdētā norma jau bija iekļauta likumprojektā Nr. 963 kā Budžeta komisijas priekšlikums, taču vēl nebija pieņemta, norādīja: lai novērstu Parex bankas mazākuma akcionāru iespēju gūt labumu no ERAB investīcijām Parex bankā, ir apsvērti iespējamie risinājuma varianti, tostarp “akciju vērtības „atšķaidīšana” (dilution)” (*FM 2009. gada 24. februāra vēstule Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 71. lpp.*). Tātad akcionāru līdzdalības samazināšana patiesībā bija vērsta ne tik daudz uz tiesas sēdē norādīto mērķu sasniegšanu, bet drīzāk gan uz piesaistītā investora izvirzīto prasību izpildi. Taču, kā izriet no minētās vēstules, ERAB nemaz neprasīja

pavisam atņemt akcionāru pirmtiesības, bet norādīja uz iespējamo risinājumu, „kura ietvaros mazākuma akcionāri saglabā savu līdzdalību, bet tā strauji samazinās, ja tie nevar ieguldīt savus līdzekļus Parex bankas pamatkapitāla palielināšanā” (FM 2009. gada 24. februāra vēstule Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 72. lpp.).

23.3. Saeimas pārstāvis debatēs kā būtisku apstrīdētās normas atbilstības aspektu uzsvēra Parex bankai sniegtā valsts atbalsta komplicēto raksturu, proti, valsts sniedza atbalstu, ne vien palielinot bankas pamatkapitālu, bet arī sniedzot garantijas un galvojot sindicētos kredītus. Arī MK pārstāvis uzsvēra normas pieņemšanas vēsturisko kontekstu un aicināja situāciju vērtēt kopsakarā ar notikumiem kopš 2008. gada novembra, kad valsts iegādājās Parex bankas akcijas. Tāpat no to MK sēžu protokoliem, kurās tika lemts par Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu, izriet, ka MK vienlaikus ir lēmis gan par pamatkapitāla palielināšanu, gan arī par citiem finanšu instrumentiem, kas nepieciešami Parex bankas funkcionēšanai.

Taču apstrīdētā norma *expressis verbis* satur tikai divus tās piemērošanas nosacījumus: valdes lūgumu un Ministru kabineta lēmumu. Norma neparedz nekādus nosacījumus, kas tās piemērošanu ierobežotu ar ārkārtas apstākļiem, tā nenoteic, ka būtu piemērojama tikai attiecībā uz tautsaimniecībā sistēmiski svarīgām bankām vai tikai tādā gadījumā, kad tas noteikti nepieciešams, lai nodrošinātu valsts atbalsta saderību ar Eiropas kopējo tirgu. Pati apstrīdētā norma nenorāda arī uz citiem specifiskiem apstākļiem, kādus Saeimas pārstāvis un pieaicinātās personas saskata tieši Parex bankas gadījumā.

EK paziņojumos (komunikācijās), kuros tā skaidro savu politiku finanšu krīzes pārvarēšanai paredzētā valsts atbalsta jomā, norāda uz dažādiem konkurences traucējumu novēršanas pasākumiem, kas veicami, lai panāktu to, ka finansiālajās grūtībās nonākušās bankas un to akcionāri nestu taisnīgu slogu. Tomēr ne katrā gadījumā par šādu slogu būtu jānosaka akcionāru līdzdalības samazināšana. Tā 2011. gada februārī EK savā paziņojumā (komunikācijā) norāda: „Līdz valsts atbalsta atlīdzināšanai aizsardzības līdzekļiem, ko piemēro grūtībās nonākušām bankām glābšanas un pārstrukturēšanas posmā, principā ir jāietver: ierobežojoša dividenžu politika (tostarp aizliegums izmaksāt dividendes vismaz pārstrukturēšanas laikā), vadības atalgojuma vai prēmiju ierobežojumi, pienākums atjaunot un uzturēt maksātspējas rādītāja paaugstinātu līmeni, kas atbilst finanšu stabilitātes mērķim, kā arī valsts līdzdalības izpiršanas grafiks”

(EK paziņojuma „Finanšu iestāžu rekapitalizācija pašreizējās finanšu krīzes apstākļos – atbalsta ierobežošana līdz nepieciešamajam minimumam un aizsardzības līdzekļi pret pārmērīgiem konkurences traucējumiem” 45. rindkopa, <http://eur-lex.europa.eu>).

Ne katrā gadījumā, kad kredītiestādei tiek sniegta restrukturizācijas atbalsts, tas nonāktu pretrunā ar ES kopējo tirgu tikai tāpēc, ka kredītiestādes līdzšinējiem akcionāriem ir iespēja izmantot savas pirmtiesības.

23.4. Divus mēnešus pirms apstrīdētās normas pieņemšanas K.Leiškalns, ziņojot par Banku pārņemšanas likuma projektu, norādīja: „Šis likums ļauj arī mazākuma akcionāriem solidāri piedalīties bankas atveseļošanā, un līdz ar to viņu akcijas nekādā veidā nevar tikt atsavinātas, ja viņi solidāri piedalās” (Saeimas 2008. gada 18. decembra sēdes stenogramma, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/C212D7807418F5A6C22575370053DBFD?OpenDocument>).

No tiesas sēdē K. Leiškals teiktā izriet, ka Budžeta komisija, apspriežot apstrīdēto normu, vadījās no pieņēmuma, ka vismaz Parex bankas gadījumā mazākuma akcionāri nemaz negribētu piedalīties kredītiestādes pamatkapitāla palielināšanā.

FKTK pārstāvis norādīja, ka apstrīdētā norma piemērojama tad, kad kredītiestādes turpmākā darbība bez papildu kapitāla ieguldīšanas nav iespējama, bet līdzšinējiem akcionāriem šāda kapitāla nav, un tā bijis Parex gadījumā. FKTK rīcībā neesot bijis informācijas, ka arī mazākuma akcionāri grib piedalīties pamatkapitāla palielināšanā (sk. Satversmes tiesas 2011. gada 20. septembra stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 89. un 91. lpp.).

Tiesas sēdē 2011. gada 6. septembrī arī MK pārstāvis norādīja, ka FM neesot saņēmusi konkrētu mazākuma akcionāru piedāvājumu iesaistīties Parex bankas likviditātes nodrošināšanā, veikt ieguldījumus tās kapitālā vai risināt ar sindicētajiem kredītiem saistītus jautājumus (sk. Satversmes tiesas sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 67. lpp.). Taču 2009. gada 24. februāra vēstulē FM izteica šādu viedokli: „[...] nevar izslēgt iespēju, ka mazākuma akcionāri arī var piedalīties kapitāla palielināšanā, piemēram, Zviedrijas fonds „East Capital”” (FM 2009. gada 24. februāra vēstule Nr. 7/VK-74/540 lietas materiālu 3. sēj. 71. lpp.).

2008. gada 19. decembrī vairāki Pieteikuma iesniedzēji publiski apliecināja gatavību pirkt bankas akcijas proporcionāli tiem piederošajām

kapitāla daļām (sk.: *Mārīņa I. Nav gatavi tāpat atdot akcijas. Dienas Bizness, 2008. gada 19. decembris*). 2009. gada 4. februārī divi Pieteikuma iesniedzēji nosūtīja FM valsts sekretāram M. Bičevskim un Parex bankas valdes priekšsēdētājam N. Melngailim vēstuli, kurā apliecināja savu gatavību piedalīties Parex bankas rekapitalizācijā (sk. *lietas materiālu 5. sēj. 49.–50. lpp.*).

23.5. Apstrīdētās normas piemērošana nav aprobežota tikai ar gadījumiem, kas līdzinās Pieteikuma iesniedzēju situācijai, kurā tiem piederošo akciju īpatsvars attiecībā uz akciju sabiedrības pārvaldi ļauj realizēt tikai atsevišķas akcionāra tiesības.

Apstrīdētās normas piemērošanas nosacījums ir Ministru kabineta lēmums par valsts būtiskas līdzdalības iegūšanu vai palielināšanu kredītiestādē. Saskaņā ar Kredītiestāžu likuma 1. panta 15. punktu ar terminu „būtiska līdzdalība” apzīmē personas vai vairāku personu, kas uz vienošanās pamata rīkojas saskaņoti, tieši vai netieši iegūtu līdzdalību, kura aptver 10 un vairāk procentu no komercsabiedrības pamatkapitāla vai balsstiesīgo akciju skaita vai dod iespēju būtiski ietekmēt komercsabiedrības finanšu un darbības politikas noteikšanu.

Līdz ar to apstrīdētā norma pieļauj, ka tiek piemērota gadījumos, kad akcionārs vai akcionāru kopums pamatkapitāla palielināšanas rezultātā zaudē savas vairākuma tiesības vai arī tā saucamo „zelta akciju” un līdz ar to zaudē arī reālu iespēju ietekmēt kredītiestādes saimniecisko darbību.

Šādos gadījumos var rasties tāda situācija, ka akciju īpašuma tirgus vērtība samazinās tieši apstrīdētās normas piemērošanas rezultātā.

23.6. Satversmes 105. pants liedz valstij bez pietiekama attaisnojuma veikt pasākumus, kuru rezultātā personai iestājas nelabvēlīgas mantiskas sekas, tostarp pazeminās īpašuma tirgus vērtība vai arī samazinās no īpašuma gūstamo augļu apmērs. Tomēr, izvērtējot konkrēta regulējuma atbilstību Satversmes 105. pantam, ir nepieciešams konstatēt cēloņsakarību starp apstrīdētajām normām un personai radītajām negatīvajām mantiskajām sekām. Satversmes 105. pantā nostiprinātās pamattiesības uz īpašumu negarantē tiesības būt pasargātam no biznesa riska. Akcionāri un pakārtotie kreditori var gūt augļus kredītiestādes veiksmīgas darbības rezultātā, bet reizē ir pakļauti visbūtiskākajam riskam. „Valstij nav pienākuma novērst [īpašuma] vērtības zudumu tirgus faktoru rezultātā” (*Satversmes tiesas 2011. gada 30. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 17.3. punkts*).

Kā izriet no dokumentiem, ko Pieteikuma iesniedzēju pārstāvji lūdza pievienot lietai, kā arī no viņu paskaidrojumiem tiesas sēdē, Pieteikuma iesniedzēju norādītais aizskārums daļēji varētu būt saistīts ar to, ka Parex bankas valde laika posmā pirms 2008. gada novembra ekonomiskās krīzes apstākļos neesot spējusi nodrošināt sekmīgu bankas darbību, FKTK neesot veikusi efektīvu Parex bankas uzraudzību un neesot savlaicīgi novērsusi finanšu līdzekļu aizplūšanu no bankas. Tāpat arī valsts rīcībā neesot bijis savlaicīgi pieņemtu tiesību normu par bankas pārņemšanas procedūru. Bijušie vairākuma akcionāri esot izšķīrušies par Parex bankas akciju pārdošanu valstij, pietiekami nenoskaidrojot bankas glābšanas iespējas, ko viņiem varējuši piedāvāt Pieteikuma iesniedzēji. 2008. gada decembrī ievēlētā Parex bankas valde pirms apstrīdētās normas pieņemšanas neesot interesējusies par iespēju izmantot Pieteikuma iesniedzēju rīcībā esošos brīvos līdzekļus. Tieši minētie apstākļi varētu būt bijuši par iemeslu tam, ka Pieteikuma iesniedzēji nevarēja savlaicīgi un pilnvērtīgi iesaistīties Parex bankas glābšanā, bet viņiem piederošo akciju tirgus vērtība būtiski samazinājās.

Satversmes tiesas uzdevums konkrētās lietas ietvaros nav izvērtēt minētos apstākļus, jo tie paši par sevi neietekmē apstrīdētās normas konstitucionalitāti.

23.7. Saeimas sēdē 2009. gada 26. februārī Budžeta komisijas priekšsēdētājs K. Leiškalns norādīja, ka norma darbosies tikai tad, „kad banka ar visiem saviem mazākuma akcionāriem „iet pa burbuli”” (*Saeimas 2009. gada 26. februāra sēdes stenogramma, <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9E0A71FA0FC099A6C225756E0047D780?OpenDocument>*).

Savukārt FKTK pārstāvis attiecībā uz to, kad ir piemērojams Banku pārņemšanas likums un kad – apstrīdētā norma, izteica šādu viedokli: „Regulējums ir pietiekami skaidrs, ja mēs analizējam šos likumus. Banku pārņemšanas likuma 3. pants norāda, ka bankas pārņemšana pieļaujama izņēmuma gadījumos. [...] Ja bankas pārņemšana nenotiktu un banka tādēļ nespēj vai nespētu ievērot likumā noteiktās banku darbību regulējošās prasības. Kredītiestāžu likumā nekādi nosacījumi nav izvirzīti, lai kredītiestāde varētu lūgt palīdzību” (*Satversmes tiesas 2011. gada 20. septembra sēdes stenogrammu lietas materiālu 7. sēj. 88. lpp.*). Tātad, pēc FKTK ieskata, apstrīdēto normu varētu piemērot ne tikai tādā gadījumā, kad pastāv akūti kredītiestādes maksātspējas draudi, kas ir steidzami jānovērš, bet arī citos gadījumos, kad valde to lūdz un tas ir pieļaujams no valsts atbalstu regulējošo normu viedokļa.

Arī no EK 2009. gada 11. maija un 2010. gada 15. septembra lēmumiem izriet, ka apstrīdētā norma Parex bankas pamatkapitāla palielināšanai piemērota ne vien bankas glābšanas, bet arī restrukturizācijas, proti, stabilizācijas posmā.

Apstrīdētajā normā nav ietverti nekādi ierobežojoši kritēriji, kas noteiktu, ka tā piemērojama tikai tad, ja ar citiem līdzekļiem banku glābt nav iespējams.

23.8. Apstrīdētās normas otrā daļa *expressis verbis* liedz līdzšinējiem bankas akcionāriem piedalīties pamatkapitāla palielināšanā. No normas vārdiskās jēgas izriet, ka gadījumā, kad valsts jau ir bankas akcionārs, tā nemaz nevar piedalīties pamatkapitāla palielināšanā. MK pārstāvis tiesas sēdē 6. septembrī norādīja, ka apstrīdētās normas otrā daļa esot jālasa kontekstā ar pirmo daļu. Ja otrajā daļā būtu paredzēts hipotētisks ierobežojums attiecībā uz valsti, tad pirmā daļa vispār nebūtu piemērojama.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka likumiem un citiem normatīvajiem aktiem jābūt ne vien publiski pieejamiem, bet arī pietiekami skaidriem un saprotamiem (*sk. Satversmes tiesas 2006. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-12-01 16. punktu*). „Norma ir atzīstama par neskaidru tad, ja ar iztulkošanas paņēmieni palīdzību nav iespējams noskaidrot tās patieso jēgu” (*Satversmes tiesas 2010. gada 20. marta sprieduma lietā Nr. 2010-60-01 15.2. punkts*).

No lietas materiāliem izriet, ka apstrīdētās normas piemērošanas procesā MK ir varējis noskaidrot tās patieso jēgu. Līdz ar to nav pamata uzskatīt apstrīdēto normu par neskaidru. Tomēr Satversmes tiesa vērš Saeimas uzmanību uz to, ka apstrīdētā norma no juridiskās tehnikas viedokļa ir formulēta neveiksmīgi.

23.9. Apstrīdētā norma pieņemta laikā, kad valsts ekonomiskās krīzes seku novēršanai bija spiesta pieņemt daudzus personu pamattiesības ietekmējošus lēmumus. Nereti šāda regulējuma samērīguma neatņemama sastāvdaļa ir tā īslaicīgais raksturs, kas skaidri formulēts normatīvajā aktā. Satversmes tiesa ir secinājusi: radītā aizskārums būtiskumu samazina arī tas, ka tiesību ierobežojums ir noteikts vienīgi uz konkrētu laika posmu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2009-08-01 22.1. punktu*).

Savukārt apstrīdētās normas darbībai termiņš nav paredzēts.

23.10. Apstrīdētā norma paredz valsts pārvaldes institūcijai – Ministru kabinetam – plašas iespējas iesaistīties privāttiesiskās attiecībās un izvēlēties, kādā veidā veikt pamatkapitāla palielināšanu – atbilstoši apstrīdētajai normai vai

Komerclikumā paredzētajā kārtībā, taču neparedz personai tiesības ar tiesu institūciju palīdzību pārbaudīt, vai katrā konkrētā gadījumā tās tiesībām noteiktais ierobežojums ir samērīgs.

Nepieciešams norādīt, ka vairāki MK lēmumi par Parex banku arī Satversmes tiesas lietas sagatavošanas laikā vēl bija ierobežotas pieejamības informācija. Apstrīdētā norma neparedz nedz MK, nedz attiecīgās bankas padomei vai valdei pienākumu informēt akcionārus par plānoto vai notikušo pamatkapitāla palielināšanu un sniegt tās nepieciešamības pamatojumu.

Valstij bija iespējas apstrīdēto normu izstrādāt tā, lai šāda situācija neveidotos.

23.11. Valsts kanceleja atzinumā par Ministru kabineta lēmumu attiecībā uz Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu 2009. gada oktobrī norāda, ka akcionāru pirmtiesību atņemšana Parex bankas mazākuma akcionāriem pārkāpj starpvalstu investīciju aizsardzības līgumos noteikto godīgas un taisnīgas attieksmes principu (*sk. Valsts kancelejas 2009. gada 13. oktobra atzinumu Nr. 18/TA-3670-DV par informatīvo ziņojumu un protokollēmumu lietas materiālu 3. sēj. 189. lpp.*).

Konkrētās lietas ietvaros netiek apstrīdēta atbilstība kādam konkrētam starptautiskam līgumam par investīciju aizsardzību, tādēļ Satversmes tiesa šo apgalvojumu neizvērtēs. Tomēr jāņem vērā, ka sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas ir saistīts ar vienas vai vairāku sistēmiski svarīgu kredītiestāžu sekmīgu glābšanu, kas sabiedrības labklājību un personu tiesības nodrošina īstermiņā, savukārt akcionāru pamattiesību ierobežojumi, kas skar šo tiesību starptautiski atzītu minimumu, ne vien ietekmē konkrēto Pieteikuma iesniedzēju pamattiesības, bet var sēt starptautisko investoru vidū šaubas par Latviju kā drošām investīcijām labvēlīgu valsti. Sekas varētu būt jaunu investīciju plūsmas samazināšanās, kā arī jau esošo investīciju aizplūšana. Tas viss ilgtermiņā varētu negatīvi ietekmēt sabiedrības labklājību.

Vērtējot visus minētos apstākļus kopsakarā, jāatzīst, ka apstrīdētajā normā noteikto ierobežojumu apjoms ir lielāks, nekā nepieciešams legītimā mērķa sasniegšanai, turklāt pastāv arī citi legītimā mērķa sasniegšanas līdzekļi, kas personas pamattiesības ierobežotu mazāk. Sabiedrības ieguvums šos ierobežojumus neatsver.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais regulējums nesamērīgi ierobežo pamattiesības uz īpašumu un neatbilst Satversmes 105. pantam.

24. Jau iepriekš tika norādīts, ka Satversmes 105. pants interpretējams kopsakarā ar Latvijas kā ES dalībvalsts saistībām un it īpaši Direktīvu 77/91/EEK.

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tās nolēmumi nav pārsūdzami, tāpēc gadījumā, kad lietas iznākums ir atkarīgs no direktīvas iztulkošanas, Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai šo jautājumu jau iepriekš nav izskaidrojusi EST, vai attiecīgajā direktīvā noteiktais ir tik skaidrs, ka nerada nekādas saprātīgas šaubas, un jālemj, vai ir nepieciešams saņemt prejudiciālu nolēmumu no EST (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 28. maija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 15.2. punktu*).

Eiropas Centrālā banka 2010. gada 8. februāra paziņojumā izsaka viedokli, ka ārkārtas gadījumos, kas skar kredītiestādes intereses, būtu jāparedz tiesības atkāpties no Direktīvā 77/91/EEK noteiktajām akcionāru īpašuma tiesībām un pamattiesībām, ja to ievērošana kavē rekapitalizāciju vai grūtībās nonākušu banku pārstrukturēšanu, taču patreizējā tiesu prakse neparedz izņēmumu pat krīzes situācijā (*sk. Eiropas Centrālās bankas paziņojuma „Communication on „An EU Framework for Crossborder Crisis Management in the Banking Sektor”: Eurosystem’s Reply to the Public Consultation” 3.6. punktu <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/euframeworkcrisismanagementbankingsector201002en.pdf>*).

EST norādījusi, ka Direktīvas 77/91/EEK mērķis ir nodrošināt akcionāru aizsardzības minimālo līmeni visās dalībvalstīs. Šis mērķis netiktu sasniegts, ja dalībvalstīm būtu piešķirtas tiesības atkāpties no Direktīvas 77/91/EEK, atstājot spēkā speciālu vai izņēmuma gadījuma regulējumu, saskaņā ar kuru būtu iespējams ar administratīviem līdzekļiem īstenot kompānijas pamatkapitāla palielināšanu (*sk. EST 1996. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. C-441/93 „Panagis Pafitis and others v Trapeza Kentrikis Ellados A.E. and others” 24., 38. un 39. punktu*).

Eksperte E. Balode-Buraka izsaka viedokli, ka apstrīdētā norma neatbilst Direktīvas 77/91/EEK 25. panta 1. punktam un 29. panta 1. punktam.

Tomēr konkrētajā lietā nevar secināt, ka lietas iznākums būtu atkarīgs no minētās direktīvas iztulkošanas. Starptautiskās normas neliedz dalībvalsts konstitūcijā paredzēt augstāku pamattiesību aizsardzības līmeni.

Līdz ar to Satversmes tiesai nav nepieciešams vērsties pēc prejudiciāla nolēmuma ES tiesā.

25. Konstatējot apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 105. pantam, nav nepieciešams izvērtēt tās atbilstību Satversmes 1. pantam.

26. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu gadījumā, kad Satversmes tiesa kādu tiesību normu atzīst par neatbilstošu augstāka juridiskā spēka tiesību normai, tai jānosaka brīdis, ar kuru attiecīgā norma zaudē spēku. Šajā lietā Pieteikuma iesniedzēji lūguši apstrīdēto normu atzīt par spēkā neesošu no tās pieņemšanas dienas, proti, 2009. gada 26. februāra. Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, no kura brīža apstrīdētā norma atzīstama par spēkā neesošu.

Satversmes tiesas praksē bijuši gadījumi, kad pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu var novērst vai atlīdzināt, tikai atzīstot apstrīdēto normu attiecībā uz pieteikuma iesniedzēju par spēkā neesošu no dienas, kad apstrīdētā norma pieņemta vai piemērota pieteikuma iesniedzējam (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 3. jūnija sprieduma lietā Nr. 2008-47-01 17. punktu*). Atzīstot apstrīdēto normu par spēku zaudējušu attiecībā uz Pieteikuma iesniedzējiem izskatāmajā lietā, nav iespējams atgriezties tieši tādā pašā situācijā, kāda bija laikā, kad Parex bankas pamatkapitāls tika palielināts, un nodrošināt pienācīgu pamatkapitāla palielināšanas procedūru, to veicot no jauna.

Turklāt, apsverot, ar kuru brīdi apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā ne vien Pieteikuma iesniedzēju, bet arī citu personu tiesības un intereses. Tāpat ir jāizvērtē Pieteikuma iesniedzēju tiesību aizskārumus gadījumā, ja apstrīdētā norma netiktu atzīta par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža, un iespējamais citu personu tiesību aizskārumus, ja apstrīdētā norma tiktu atzīta par spēkā neesošu no tās pieņemšanas brīža, kā arī jāizvērtē šo aizskārumu samērīgums.

Vairāk nekā pusotra gada laikā no apstrīdētās normas spēkā stāšanās līdz dienai, kad Pieteikuma iesniedzēji griezās Satversmes tiesā, Parex banka ir turpinājusi savu saimniecisko darbību, ir radušās tiesības un pienākumi privāttiesību subjektiem, kuri nav saistīti ar Parex bankas pamatkapitāla palielināšanu, ir izveidojušies akciju sabiedrība „Citadele banka”. Apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža varētu radīt tiesisko nedrošību un negatīvu finanšu tirgus reakciju, tādējādi ietekmējot arī

valsts finansiālo stabilitāti un sociālo drošību. Šādā gadījumā ciestu ne vien citas personas, bet arī paši Pieteikuma iesniedzēji kā akcionāri.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa: „[...] jo persona ilgāk pacieš savu tiesību aizskārumu, jo tā ir mazāk ieinteresēta savu konstitucionālo tiesību aizsargāšanā” (*Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01 secinājumu daļas 1. punkts*). Pieteikuma iesniedzēji Satversmes tiesā vērsušies tikai pēc tam, kad apstrīdētā norma attiecībā uz tiem bija piemērota jau trīs reizes.

Viens no Pieteikuma iesniedzējiem 2010. gada pavasarī norādīja: „Mēs saprotam, ka Latvijas valdība ir rīkojusies krīzes radītos ārkārtas apstākļos, glābjot maksātnespējīgu finanšu institūciju [...] Kā Parex bankas mazākuma akcionāri mēs esam samierinājušies ar piespiedu „atšķaidīšanu” kā daļu no bankas glābšanas plāna, kuras rezultātā mūsu daļība ir samazināta no 4,2 procentiem 2008. gadā uz 1 procentu šobrīd” (*„East Capital” partnera A. Abromavicius 2010. gada 30. aprīļa vēstule Privatizācijas aģentūras valdes priekšsēdētājam A. Grantam lietas materiālu 6. sēj. 125.–133. lpp.*). Tas liecina, ka apstrīdētās normas radītais sākotnējais aizskārumus Pieteikuma iesniedzējiem nelikās būtisks, ja tam sekojošā rīcība ar banku ir tiesiska un taisnīga.

Kā to pamatoti norādīja Saeimas pārstāvis, Pieteikuma iesniedzēju situācijai ir divi aspekti. No vienas puses, apstrīdētā norma pati par sevi neatbilst Satversmes 105. pantam. No otras puses, MK nekad šo normu nav interpretējis kā imperatīvu. Izšķiroties, vai katrā konkrētajā gadījumā pamatkapitāla palielināšana veicama apstrīdētajā normā vai arī Komerclikumā paredzētajā kārtībā, MK bija pienākums apsvērt, vai netiek nesamērīgi ierobežotas personu pamattiesības. Satversmes tiesas uzdevums nav vērtēt tādu MK rīcību, kuras rezultātā MK izšķīries par apstrīdētās normas, nevis Komerclikumā paredzētā regulējuma piemērošanu.

Līdz ar to konkrētajā gadījumā atzīt apstrīdēto normu par spēku zaudējušu no tās pieņemšanas brīža nebūtu samērīgi.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt Kredītiestāžu likuma 59.⁵ pantu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam un spēkā neesošu no sprieduma pasludināšanas dienas.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā pasludināšanas brīdī.

Spriedums pasludināts Rīgā 2011. gada 19. oktobrī.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

G. Kūtris